

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM DÖRDÜNCÜ VE BEŞİNCİ SINIF ÖĞRETMENLERİNİN
SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
(Konya İli Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZGEN

Hazırlayan

Muzaffer AKBUĞA

044214022005

Konya, 2010

ÖZET

İLKÖĞRETİM DÖRDÜNCÜ VE BEŞİNCİ SINIF ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (Konya İli Örneği)

Muzaffer AKBUĞA

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZGEN

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak eğitim anlayışı ve sistemi değişim göstermektedir. Gelişen ve değişen eğitim anlayışına göre pek çok eğitim araç-gereci gelişmekte ve kullanılmaktadır. Ancak ders kitapları, geliştirilen tüm çağdaş araç-gereçlere karşın öğrenme-öğretme süreçlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Ders kitapları, yazının ve kâğıdın bulunması ile oluşmaya başlamış, matbaanın bulunması ile de çoğalmış. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak da değişim göstermiştir.

Bu araştırma; ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırma, 2006-2007 eğitim-öğretim yılında Konya ili ilköğretim kurumlarında okutulmakta olan Sosyal Bilgiler ders kitaplarını, öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirmeye çalıştığından tarama niteliğinde bir çalışmadır. Araştırmada, veri toplama aracı olarak öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin görüşlerini almak amacıyla 55 sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre; öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda incelenen Sosyal Bilgiler ders kitaplarının genel olarak eğitim öğretime uygun olarak hazırlandığı belirlenmiştir.

SUMMARY

THE VIEWS OF 4th and 5th GRADE PRIMARY SCHOOL CLASS TEACHERS FOR SOCIAL SCIENCES TEXTBOOKS (Sample of Konya Province)

Muzaffer AKBUĞA

Master's Thesis, Social Sciences Institute

Consultant: Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZGEN

Depending on technological developments, understanding of education and education system has changed. According to the evolving and changing educational approach, many training tools and materials have been developed and also used. But textbooks are widely used tools among all modern equipments developed in the learning-teaching processes.

Textbooks have begun to develop with the invention of the paper and writing also it has begun to reproduce with the finding of printing. Depending on the developments in information technologies, it has changed.

This research was conducted in order to be evaluated based on the views of 4th and 5th grade primary school teachers for social sciences textbooks. The research is a work of scanning in nature because it works to evaluate the social sciences textbooks studied in primary school intuitions in Konya in 2006-2007 academic year based on teacher's views. In this research, as a means of collecting data, the questionnaire comprising 55 questions was used in order to receive teachers' comments on social sciences textbooks.

According to the findings of the study, it has been determined that social sciences textbook, reviewed in line with the views of teachers, have been prepared in accordance with the education.

ÖNSÖZ

Sosyal bilgiler dersi, ilköğretim döneminde etkili vatandaş yetiştirme amacına hizmet eden bir derstir. Bir başka ifade ile bir devlette devletin temel amacı olan “etkili vatandaş yetiştirme” görevi, sosyal bilgiler dersleri ile gerçekleştirilmektedir.

Dünyadaki teknolojik gelişme ve değişimler, bilimsel alanlardan toplum yapılarına kadar pek çok alandaki olgu ve olayları etkilemekte ve doğal olarak bunlar eğitim ve öğretime de yansımaktadır. Bununla birlikte, bugün ders kitaplarının eğitim ve öğretimde önemli bir yeri olduğu kabul edilmektedir.

Kitap insan beyninin en önemli besin kaynağıdır. Ders kitapları bilgi verme amacına yönelik hazırlanmış kaynaktır. Ders kitaplarının konuyu çok yönlü kavrayan, nitelikli görsel öğelerle destekleyen, bilginin öğrenilip öğrenilmediğini denetleyen ve çağa uygun bir biçimde hazırlanması, bu kaynakların verimini ve değerini artıracaktır. Öğrenciler için hazırlanan ve özellikle de görevi nitelikli insan yetiştirmek olan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının nasıl olması gerektiği bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Bu araştırma, ilköğretim okullarının birinci basamağında dördüncü ve beşinci sınıflarda okutulmakta olan Sosyal Bilgiler ders kitapların, dördüncü ve beşinci sınıfı okutan sınıf öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi amacı ile yapılmıştır. Sosyal bilgiler ders kitaplarının mevcut halinin ortaya konulması, eksiklerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi yönünde önerilerin belirtilmesi, Sosyal Bilgiler programının etkili olarak sınıf ortamında uygulanması bakımından önem taşımaktadır. Araştırmada elde edilen sonuçların ve getirilen önerilerin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sosyal Bilimler arasında Sosyal Bilgiler Dersinin yeri ve tarihi gelişimi; ikinci bölümde araştırmanın yöntemi, evren, örneklem, veri toplama aracı ve verilerin toplanması; üçüncü bölümde bulgular ve yorumlar; dördüncü bölümde sonuç ve öneriler bulunmaktadır.

Araştırmanın gerçekleştirilmesinde pek çok kişinin katkıları olmuştur. Özellikle çalışmanın planlanması ve sonuçlandırılmasındaki görüş ve yönlendirmeleriyle katkılarını ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZGEN’e teşekkürlerin en büyüğünü borçluyum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV

GİRİŞ

GİRİŞ	1
1. Problem	3
2. Alt Problemler	3
3. Araştırmanın Önemi	3
4. Sayıtlılar	3
5. Sınırlılıklar	4

I. BÖLÜM

Sosyal Bilimler, Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	5
1.1. Sosyal Bilimler	5
1.2. Sosyal Bilgiler	5
1.3. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler İlişkisi	6
1.4. Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi	8
1.5. Sosyal Bilgiler Programı	9
1.6. Ders Kitaplarının Geçmişi.....	14
1.7. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	14
1.7.1. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri	16
1.7.2. İyi Bir Ders Kitabının Temel Özellikleri.....	18
1.7.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretimdeki Yeri	28
1.7.4. Öğrenci Çalışma Kitabı	28
1.7.5. Öğretmen Kılavuzu	29

II. BÖLÜM

Yöntem, Araştırmanın Yöntemi, Evren, Örneklem, Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması.....	30
2.1. Yöntem	30
2.2. Araştırmanın Yöntemi.....	30
2.3. Evren	30
2.4. Örneklem.....	30

2.5. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması.....	32
2.6. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	32

III. BÖLÜM

3.1. Bulgular ve Yorumlar	33
---------------------------------	----

IV. BÖLÜM

Sonuç ve Öneriler	43
4.1. Sonuç	43
4.2. Öneriler	43
KAYNAKÇA	45
EKLER	48

GİRİŞ

Eğitim, sosyal bir süreç olmanın yanı sıra, bireyin yaşantısında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci olarak tanımlanmıştır (Ertürk,1984:12). Kişinin zihni, bedeni, duygusal ve toplumsal yetenek ve davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar ve bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür. Eğitim hayat boyu sürer, planlı ya da tesadüfî olabilir. Okul; okuma-yazma, ders araç-gereçleri ile ve bunların dışında aile veya bir çevre içinde, kişisel yetiştirme vs. yollarıyla yapılan öğretme, öğrenme, bilgi aktarma, beceri kazandırma çalışmalarının tümünü kapsayan bu çabalara yaygın eğitim de denmektedir(Akyüz, 2005:2).

Sosyal bilgiler; insanları ve yaşamlarını konu alan, bireyin kendisini ve diğer insanları anlamaya yardımcı olan disiplinler arası bir alandır. Bu nedenle Sosyal Bilgileri tanımlamak zor olmakla birlikte Sosyal Bilgilerin “ yurttaşlık yeterliliklerini kazandırma “ ve “ disiplinler arası oluşu “ onu diğer bilimlerden ayırt edici iki özelliğidir(Doğanay, 2002:16).

Uygun bir toplum oluşturma temeli eğitimidir. Dünyada meydana gelen hızlı değişmeler eğitimin de çağa uygun olarak değişmesini gerektirmektedir. Buna bağlı olarak eğitim programlarının da içerik bakımından nitelikli bir şekilde kendini yenilemesi gerekmektedir. Eğitim alanında niteliğin geliştirilmesi, eğitim kurumlarının en önemli problemlerinden biri olmuştur. İlköğretimin en önemli hedefi, çocuğun yaşadığı ortamda doğal ve toplumsal çevresine uyumunu sağlayarak onu bir üst öğrenime hazırlamaktır. İlköğretimin bu hedefine ulaşabilmesi için eğitimin niteliğinin sürekli yenilenerek geliştirilmesi gereklidir. Eğitimin niteliğinin geliştirilmesi, temelde eğitim programlarının geliştirilmesiyle ilişkilidir. Ülkenin eğitim amaçlarına uygun olarak hazırlanmış ve sürekli yenilenen bir eğitim programı eğitimin nitelik sorunlarının çözümüne büyük ölçüde yardımcı olacaktır(Ocak ve Beydoğan, 2005:23).

Uzun yıllar bir arada okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri 1962 ilkököl program taslağında birleştirilerek “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adıyla tek ders haline getirilmiştir. Bu dersin adı 1968 ilkököl programında “Sosyal Bilgiler” olarak değiştirilmiş; dördüncü ve beşinci sınıflarda haftada beşer saat okutulmaya başlanmıştır. Aynı dönemde ortaokullarda ise; 1924’ten 1967 yılına kadar yapılan program düzenlemelerinde Tarih ve Coğrafya dersleri aynı adla ancak değişen haftalık sürelerle yer almıştır. Bunun yanı sıra Yurttaşlık Bilgileri haftada ikişer ya da birer saat olarak okutulmuştur. 1967 programında Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgileri dersleri ortaokulun birinci ve ikinci sınıflarında

“Sosyal Bilgiler” adı altında birleştirilerek haftada beşer saat olarak okutulmaya başlanmıştır (Sözer, 1998:24).

1988 yılında bir değişiklik yapılarak ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersi yeniden ayrılarak, altıncı ve yedinci sınıflara haftada ikişer saat olmak üzere “Milli Tarih” ve “Milli Coğrafya” dersleri; sekizinci sınıflara ise haftada ikişer saat “Yurttaşlık Bilgileri” ve “T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” dersleri şeklinde düzenlenmiştir. Dördüncü ve beşinci sınıflarda ise bir değişiklik yapılmadan 1997 yılına kadar bu program uygulanmıştır. 1997 yılında sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz eğitimin uygulanmaya başlanması ile M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 10.09.1997 tarih ve 143 sayılı kararı ile “Milli Tarih” ve “Milli Coğrafya” dersleri yerine dördüncü ve yedinci sınıfları kapsayan yeni bir “İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı” yürürlüğe konulmuştur(Sözer,1998:10).

İlköğretim Okulu Haftalık Ders Çizelgesi 14.07.2005 tarih ve 192 sayılı karar ile Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından kabul edilerek değiştirilmiştir. Bu karara göre 1,2,3,4 ve 5 . sınıflara ait bölümü, 2005-2006 öğretim yılında; 6, 7 ve 8. sınıflara ait bölümü ise 2006-2007 öğretim yılından itibaren 6. sınıftan başlayarak kademeli olarak uygulanacaktır (M.E.B., 2005).

Eğitim faaliyetleri, eğitim programlarıyla düzenlenmekte ve geliştirilmektedir. Bir eğitim programının genel olarak dört temel özelliği taşıması gerektiği söylenebilir. Bunlar;

- a)Yetiştirilecek olan bireylerde gözlenmesi istenilen hedefler,
- b) Hedeflere ulaşmak için gerekli içeriğin seçilmesi ve düzenlenmesi,
- c) Hedeflere ulaşmak için gerekli öğrenme-öğretme süreci, yani eğitim durumları,
- d) Belirlenen hedeflere ulaşma derecesi, yani değerlendirme olarak ifade edilebilir.

Bu özelliklerden *hedeflere ulaşmak için gerekli olan içeriğin seçilmesi ve düzenlenmesi*, ders kitaplarıyla ilgilidir. Ders kitaplarının kazandırılacak hedeflere göre düzenlenmesi yani öğrenmeyi kolaylaştırması beklenir. Bu nedenle ders kitaplarının, öğretmen ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olması gerekmektedir (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2001,9-10).

1. Problem

İlköğretim 4.ve 5. Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ilişkin görüşleri nelerdir?

2. Alt Problemler

1. Öğretmenlerin ilköğretim 4-5. Sınıf Sosyal bilgiler ders kitaplarının biçimsel özellikleriyle ilgili görüşleri nelerdir?

2. Öğretmenlerin ilköğretim 4-5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının görsel özellikleriyle ilgili görüşleri nelerdir?

3. Öğretmenlerin ilköğretim 4-5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının bilimsel içerikle ilgili görüşleri nelerdir?

4. Öğretmenlerin ilköğretim 4-5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının dil ve anlatımla ilgili görüşleri nelerdir?

3. Araştırmanın Önemi

Sosyal bilgiler dersi ilköğretim 4. sınıftan başlayarak 7. sınıfa kadar süren iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmek amacıyla öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmaya çalışıldığı temel derstir.

Bu dersten öğrencilerde oluşması beklenen istendik davranışlar ise dersi veren başta; öğretmene, öğrenciye ve derste kullanılan materyallere bağlıdır. Türkiye’de derslerde kullanılan en temel materyal ise ders kitabıdır. Güncel gelişmelere paralel olarak cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çeşitli tarihlerde ders kitapları yenilenmiştir. En son olarak 2005 yılında sosyal bilgiler eğitim programı değiştirilmiş ve program içeriğine uygun olarak sosyal bilgiler ders kitapları da yenilenmiştir. Yenilenen sosyal bilgiler 4-5. sınıf ders kitabının bilimsel içerik, dil/anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı, gerekli öğeler açısından yeterli olup olmadığının belirlenmesi dersi veren öğretmenlerin görüşleri sayesinde ortaya konulabilecektir. Öğretmenlerin görüşlerinin belirlenmesi, sosyal bilgiler 4-5. sınıf ders kitabının yeterliliğini ortaya koyarken, eksik yönlerinin tespitine de katkıda bulunacak ve daha sonraki hazırlanacak ders kitaplarına yol gösterici olacağından çalışma önem arz etmektedir.

4. Sayıtlılar

Seçilen örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

1. Yapılan anketin bu araştırma için gerekli verileri sağlayacağı varsayılmıştır.

2. Öğretmenlerin ankete nesnel ve doğru bir biçimde cevap verecekleri varsayılmıştır.

3. Bu konuda yapılan literatür taramasının araştırmanın geçerliliği açısından yeterli olduğu düşünülmektedir.

5. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 2006-2007 öğretim yılı ile sınırlıdır.

2. Bu araştırma Konya ili, Karatay- Meram – Selçuklu ilçe merkezlerinde rastgele seçilen okullarda görev yapan 183 tane, 4-5. Sınıf öğretmenlerinden sağlanan veriler ile sınırlıdır.

3. Elde edilen bilgiler, veri toplama aracı olan anket formundaki sorulara verilen cevaplar ile sınırlıdır.

I. BÖLÜM

Bu bölümde Sosyal Bilimler, Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler ilişkisi, Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi, Sosyal Bilgiler Programı, Ders Kitaplarının Geçmişi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitabı hakkında bilgiler verilmiştir.

1.1. Sosyal Bilimler

Sosyal bilimler, “İnsan tarafından üretilen gerçekle kanıtlanmaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler” olarak tanımlanmıştır (Sönmez, 2005:454). Sosyal bilimler, insanlar tarafından üretilmiş olan yine insanlar tarafından kabul görecekt gerçeklere dayalı ve bu gerçekler arasında ilişkiler oluşturarak elde edilen, canlı ve insanlar tarafından kullanılabilir nitelikteki bilgiler bütünüdür. Sosyal bilimler, merkezinde insan (daha çok insan toplulukları) bulunan bütün konuları inceleme alanına almaktadır. Bireyin kendisi, birey - birey, birey - grup, birey - toplum, birey - tabiat, birey - evren, grup - grup, grup - toplum, toplum -toplum gibi merkezinde insan olan aklımıza gelebilecek bireysel ve grupsal ilişkilerin tamamı ile ilgilenmektedir. Sosyal bilimler, insan topluluklarının ortaya çıkışı, yaşayışı, kültürü, değerleri, savaşları, kaynakları ve ekonomik faaliyetleri gibi sosyal bağlantısı olan bütün bilgilerle ilgilenmektedir.

1.2. Sosyal Bilgiler

Sosyal Bilgiler “Toplumsal gerçekle kanıtlanmaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonucunda elde edilen dirik bilgiler” olarak tarif edilebilir (Sönmez,2005:455). Sönmez’e göre, Sosyal Bilgilerin temelinde toplum bulunmaktadır. Sonuçta elde edilecek bilgilerin toplumsal gerçeklerle kanıtlanması mümkün olmalıdır. Ayrıca, elde edilecek bilgilerin kullanılabilir olması da gerekmektedir. Sosyal Bilgiler adı altında öğrencilere aktarılmak istenen bilgilerin, yine öğrencilerin hayatında kullanabilecekleri ve onlara hayatlarında yol gösterici bilgiler olması gerektiği anlaşılmaktadır. Yani edindikleri bilgiler onların işlerine yarayacak nitelikte olmalıdır. İlköğretimdeki Sosyal Bilgiler dersi de ilköğretim çağındaki çocuğun içinde bulunduğu toplumsal yaşamla çok yakından ilgilidir. Bu dersin yaşamla ilgili olması, çocuğun geçmişini, bugününü ve geleceğini yakından tanımasına imkân verecektir. Bir anlamda, bu dersi toplumun ideallerini çocuğa kazandıran bir araç olarak görmek gerekir. Sosyal Bilgiler dersinde çocuk, hayatında karşılaşabileceği toplumsal sorunlarla önceden karşı karşıya getirilir ve öğrencinin bu sorunların çözüm yollarını öğrenmesi sağlanarak, yaşamla kaynaşması amaçlanır. Böylece Sosyal Bilgiler dersi, çocuğun toplumsal kişiliğinin oluşturulmasında önemli bir işlevini yerine getirmiş olur (Sözer,1998:15).

Sosyal Bilgiler, başka bir ifadeyle, çocuğa yaşantı becerilerini kazandırmayı amaçlayan bir derstir. Yaşantı, bireyin algılayarak ya da doğrudan etkinlik göstererek, edinmiş olduğu bilgi, tutum ve becerilerdir. Bu ifadeden anlaşıldığı gibi, bireyin çevresiyle etkileşimi sırasında kendisinde kalan içerik, sosyal bilgidir. Yani bireyin çevresi ile etkileşimi sonucunda kendisinde kalan izlerdir. Bireyin girdiği ilişkiler ve etkileşimler sonucunda kendisinde yaşantıyla ilgili bir takım kalıcı izler oluşuyorsa ve bu izler davranış değişmesine neden oluyorsa, bu değişime “öğrenme yaşantısı” denmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin işlevi, bireylerde (ilköğretim öğrencilerinde) toplumsal yaşamla ilgili davranış değişiklikleri sağlamaktır. Bu sebeple Sosyal Bilgiler, yaşamsal değeri çok yüksek olan bir ders olmaktadır (Sözer, 1998:16).

Sosyal Bilgiler dersini, bireylerin topluma hazırlanması süreci olarak değerlendirebiliriz. Bu ders “İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır” (Erden,1996:8). Sosyal Bilgiler dersinde önceden seçilmiş olan bilgilerin, ilköğretim çağındaki öğrencilerin sosyalleşmeleri ya da toplumda kendilerine yer bulabilmeleri için, onlara aktarılır.

Sosyal Bilgiler; ilk olarak 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde “Konusu, doğrudan doğruya insan toplumunun örgütüne ve onun gelişmesine ve toplumsal birliklerin bir organı olması dolayısıyla da insana ait olan bilgiler” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tarihten itibaren Sosyal Bilgiler dersi Amerika Birleşik Devletlerinden sonra Avrupa ve diğer dünya ülkelerinde de okutulmaya başlanmıştır.

Sosyal Bilgiler dersinin Türkiye’de ilk olarak 1952 yılında toplanan 5. Milli Eğitim Şurasında ilk ve orta dereceli okullarda, Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri yerine okutulması kararlaştırılmıştır.

1.3. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler İlişkisi

İnsan sürekli olarak çevresi ile etkileşim halinde olan sosyal bir varlıktır. İnsan, bulunduğu çevreyi etkileyip değiştirmekte aynı zamanda kendisi de bu değişimden etkilenmektedir. İnsanın çevresi doğal ve toplumsal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İnsanın doğal çevresi ile olan ilişkilerini doğa bilimleri; toplumsal çevre ile olan ilişkilerini ise sosyal bilimler inceleme alanı olarak almıştır. Dolayısı ile Sosyal bilimler, insan merkezli bir bilim dalları bütünü olarak, insanın insanla, toplumla ve başta devlet olmak

üzere diğer kurumlar ile olan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalı olduğu belirtilmektedir (Kabapınar, 2004:319).

Nas (2000:240) sosyal bilimleri, “Tarih, ekonomi, sosyoloji, psikoloji gibi toplum içindeki küme (grup) etkinliklerini, insan ilişkilerini ve toplum yaşayışını inceleyen bilimlere verilen genel addır.” şeklinde tanımlamaktadır.

İnsanlar ve toplumlar sürekli bir değişim içerisinde yer almakta ve karmaşık sorular ve sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadırlar. Bu sebeple, toplumlar ve insanlar için sosyal bilimlerin önemi çok büyüktür. Toplum içinde yaşayan bireylerin ihtiyaçlarıyla, toplumun beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada, bireylere gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma açısından sosyal bilimlere önemli görevler düşmektedir. Sosyal bilimlerin değişimi ve sürekliliği inceliyor olması, bireyi toplumsallaştırma amacı güden eğitimde, sosyal bilimlerin etkin bir yer kazanmasına yol açmış ve eğitimin, hem bir sosyal bilim dalı, hem de sosyal bilimlerin uygulama alanı durumuna gelmesi “Sosyal Bilgiler” kavramını meydana getirmiştir (Dönmez, 2003: 32).

“Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji, sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal bilgilerin temel amacı, birbirine bağımlı global bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır.” Şeklinde tanımlanmakta ve amaçları açıklanmaktadır (Akt: Doğanay, 2004:16).

Erden’e (1996:8) göre sosyal bilgiler; ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır.

Dönmez (2003:32) sosyal bilgileri, “Bütün çeşitlilikleriyle yeryüzüne bağlı olayları tanıtan, bunların oluş sebeplerini açıklayan, vatandaşlık hak ve ödevlerinin, sorumluluklarının neler olduğunu belirten, kısaca insan ve onun sosyal ve fiziki çevresiyle geçmişte, günümüzde ve gelecekteki etkileşimini ortaya koyan bilgilerdir.” şeklinde tanımlamakta ve sosyal bilgilerin kapsamını, “Sosyal bilimlerin bulgu ve analizlerinin bir toplumda yaşayan

insanlar için gerekli olan temel ve ortak ögeler” olarak belirtmektedir.

Sönmez (1997:17); sosyal bilgileri, “Toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler” olarak tanımlamış, tanımda geçen “toplumsal gerçek” kavramının toplumsal yaşamı düzenleyen her türlü etkinlik olabileceğini belirtmiştir. Sönmez’e göre sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin, felsefe ve diğer etkinliklerin kesiştiği bir alan olarak düşünülebilir. Bu yargı şu şekilde daha açık hale getirilebilir: Yukarıda görüldüğü gibi sosyal bilgiler, disiplinler arası bir disiplin olarak ele alınabilir; çünkü toplumsal yaşamı düzenleyen tüm ilke ve genellemeler, bu alanın konusu olabilir.

1.4. Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminin temellerini İslamiyet’in kabulünün öncesine dayandırmak mümkündür (Sönmez,2005). Sosyal Bilgiler dersinin en temel amacının, bireyin içinde yaşadığı topluma uyumunu sağlamak, onu toplumsallaştırmak olduğu düşünüldüğünde, Türklerin Müslüman olmadan önceki dönemlerinde “çocukların ve gençlerin toplumsallaştırılıp eğitilmesinde “toplumun töresinin” önemli bir rol oynayacağı” düşüncesi (Akyüz, 2005), bu dersin temellerinin çok eskilere dayandığına delil oluşturmaktadır. Toplumsal kuralların öğretilmesinde (bireyin toplumsallaştırılması) törenin etkisi, Türklerin İslamiyet’i kabulü ile birlikte, yerini din eksenli bir sosyal bilgiler anlayışına bırakmıştır (Akyüz, 2005; Sönmez, 2005). Bu anlayış yüzyıllar boyunca sürmüş, ülkemizde Cumhuriyet rejimi kurulduktan ve devrimler yapıldıktan sonra seküler bir eğitim sistemine geçilmiş ve laik anlayışa dayalı bir sosyal bilgiler eğitimi verilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de ilkokul programlarında yer alan Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri 1962 ilkokul programı taslağında “toplum ve ülke incelemeleri” adı altında birleştirilmiştir. 1968 programında ise bu ders Sosyal Bilgiler adını almıştır (Erden 1996:6).

Sosyal Bilgiler dersi ismiyle, ilk olarak 1968-69 öğretim yılında bütün ilkokullara, 1970-71 öğretim yılında da deneme niteliğinde ortaokullara resmen girmiştir. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 9. Milli Eğitim Şurası kararı uyarınca, 15.11.1974 tarih ve 459 sayılı kurul kararı ile temel eğitim 4., 5., 6., 7., ve 8., sınıflarda Sosyal Bilgiler dersinin okutulmasına karar verilmiştir. Böylece Sosyal Bilgiler dersi İlköğretim okullarında 1968’den itibaren, Ortaokullarda ise 1975’ten itibaren okutulmaya başlanmıştır. Bu uygulama 1985 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Sosyal Bilgiler dersi İlköğretim II. kademedeki Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık

bilgisi olarak verilmeye başlanmıştır.1997-1998 öğretim sezonunda tekrar ilköğretim okullarında Sosyal Bilgiler dersinin okutulmasına başlanmıştır.

1.5. Sosyal Bilgiler Programı

Günümüzde büyük bir hızla artmakta olan bilgi, gelişen teknoloji ve ilerleyen toplumun sürekli yenilenen gereksinimleri, insanların eğitim yaşamında da değişen durumlara göre program gereksinimini arttırmaktadır. Eğitimde "program" kavramı, bu nedenle en sık kullanılan kavramlar arasındadır. Bir programın öğeleri arasında, amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme boyutları önemli yer tutar. Bir eğitim programının temel öğelerinden birincisi olan "amaç" (hedef) boyutunda niçin? sorusuna cevap bulmaya çalışırız.

Sözgelimi, Sosyal Bilgiler dersini niçin öğretiyoruz? Bu dersin programının amaçları neler olacak? Sosyal Bilgiler dersinin ilköğretim okulunda okutulmasının amacı nedir? Bu tür soruların cevaplanması gerekir. İçerik boyutunda ise ne? sorusunun cevabı önemlidir. Ne öğretmeliyiz ki programda yer alan amaçları gerçekleştirebilelim? Öğrenme- öğretme süreci boyutunda da nasıl? sorusuna cevap ararız. Programın içeriğini nasıl sunmalıyız ki belirlediğimiz amaçlara ulaşabilelim? Ölçme-Değerlendirme boyutunda da nitelik denetimi yapılmaktadır. Bu iş, yapılan öğretimin niteliğinin denetlenmesi ve program amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediğinin ortaya çıkarılması demektir.

Bir programın hazırlanıp geliştirilmesinde bu öğelerle ilgili olarak ortaya konan boyutlar gerçekten büyük önem taşır ve bugün gerek ortaöğretimdeki Sosyal Bilimlere ilişkin disiplinlerde, gerekse ilköğretimdeki Sosyal Bilgiler derslerinde bir program hazırlama ve geliştirme etkinliğinde bu noktalara gereken özen gösterilir (Sözer-1997:17-18).

Sosyal Bilgiler adı ile ilk ders, 1916 yılında A.B.D.’de Orta Dereceli Okulları Yeniden Yapılandırma Komisyonu tarafından önerilmiş; ‘demokratik toplum için vatandaş yetiştirme’ görüşü doğrultusunda eğitim programlarında yer almıştır (Özkal, 2000:2-3).

Türk eğitim tarihinde cumhuriyet öncesi dönemde 1847-1848 tarihli ‘Sıbyan Mektebi Talimnamesi’ ile ilk kez ilkokul programı hazırlanmış, dört yıllık programda coğrafya dersine de yer verilmiştir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra 1913’te yürürlüğe giren İlköğretim Geçici Kanunu ile bazı düzenlemeler yapılmış, Kelam, Fıkıh, Hadis gibi derslerin yanı sıra Tarih ve Coğrafya dersleri okutulmuştur. Fen Bilgisi dersi dışında, Cumhuriyet dönemine kadar ilkokul programında herhangi bir değişiklik gerçekleştirilmemiştir (Akyüz, 2005:231-234).

Sosyal Bilgilerle ilgili alanlarda, Cumhuriyet'in başlangıcından günümüze kadar değişik yıllarda (1926, 1930, 1932, 1936, 1948, 1962, 1968, 1989, 1993, 1998, 2004) programlarda birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde disiplinler arası bir program yaklaşımı ve bir ders olarak Sosyal Bilgilerin, Türkiye'de ilk kez 1960'lı yıllarda benimsendiği görülmektedir. Bu tarihten önce, gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet dönemlerinde, bu dersin kapsamına giren disiplinler, ilköğretim düzeyinde ayrı dersler olarak verilmiştir. Nitekim 1926, 1930, 1936,1948 programlarında Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri ayrı ayrı yer almıştır (Doğanay, 2004:72). Bu dersler ilk kez 1962 yılında yayınlanan ilkokul programı taslağında disiplinler arası yaklaşımla "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında birleştirilmiştir (Sönmez,1997:12). Bu ders, 1968 yılında yayınlanan ilkokul programında "Sosyal Bilgiler" adını almış ve 1998 yılına kadar bu program uygulanmıştır. 1998 yılında ise sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim uygulaması ile ilgili yasanın yürürlüğe girmesinden sonra 4-7. sınıfları da kapsayacak şekilde yeni bir "İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı" yürürlüğe konulmuştur (Sözer,1998:9-10).

Program geliştirme çalışmalarındaki süreklilik anlayışına bağlı olarak, günümüzdeki gelişmeler doğrultusunda Sosyal Bilgiler programını yenileme gereksinimi duyulmuştur. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1998 yılında hazırladığı "İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı" tekrar ele alınmış yerini 2005-2006 öğretim yılından itibaren "2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı" uygulanmaya başlanmıştır.

Yeni programın vizyonu; 21. yüzyılın çağdaş, Atatürk İlkeleri ve İnkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen(eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmektir (MEB, 2005:50).

Bu doğrultuda yenilenen 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı'nın genel amaçları da aşağıdaki gibi belirlenmiştir:(MEB, 2005: 6)

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.

2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan,

sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilinç sahibi bir vatandaş olarak yetişir.

3. Atatürk İlke ve İnkılapları'nın, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.

4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.

5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.

6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.

7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.

8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslar arası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.

9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.

10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.

11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.

12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlâkı gözetir.

13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, Sosyal Bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.

14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.

15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.

16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.

17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.

2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programında, belirlenmiş kazanımlara yönelik konu sıralaması yapılmamıştır. Programda kazanımların öngördüğü bir içerik sınırlaması söz konusudur. Öğretmen; kazanımları gerçekleştirmesi koşuluyla, çevre özelliklerini, öğrenci grubunun ilgilerini, gereksinimlerini, beklentilerini, hazır bulunuşluk

düzeylerini ve dolayısıyla da ön bilgilerini dikkate alarak, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda uygun çıkış noktaları, uyarıcı ve pekiştireç unsurlarını kullanarak çerçevesi belirlenmiş olan içeriğe bağlı oluşturacağı alt başlıklar etrafında hareket etmelidir. Çevresel etkiler ve grubun sözü edilen özellikleri açısından gerektiğinde güncellik ilkesi gözetilmek kaydıyla ünite sürelerinde değişiklik yapılabilir.

2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programının önceki programlardan ayrılan en temel özelliği öğrenci merkezli eğitim anlayışını benimsemesidir. Yeni programda çağdaş öğrenme yaklaşımlarına, önceki programlarda yer almayan etkinliklere ve etkinliklerin nasıl uygulanacağına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Böylece öğrenci ve etkinlik merkezli, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin çevreyle etkileşimini sağlayan bir program amaçlanmıştır.

Daha önceki öğretim programları ile karşılaştırıldığında, 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının davranışçı yaklaşımlardan farklı olarak, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak, bireyin yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, sorun çözmesini, eleştirel ve yaratıcı düşünmesini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda hazırlandığı görülmektedir. Bu bağlamda 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı eğitimde “yapılandırmacılık” yaklaşımını temel almıştır.

2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında, Barr, Barth ve Shermis’in (1978) Sosyal Bilgiler öğretimine ilişkin “vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler”, “Sosyal Bilimler olarak Sosyal Bilgiler” ve “yansıtıcı düşünme olarak Sosyal Bilgiler” olarak ortaya koyduğu üç anlayışın önemsendiği belirtilmiştir. Söz konusu yaklaşımlar yeni programda bütünleştirilerek kullanılmıştır (MEB, 2005: 50). Aslında daha önceki Sosyal Bilgiler Programlarında temel anlayış olan vatandaşlık aktarımından farklı olarak özellikle “Sosyal Bilimler olarak Sosyal Bilgiler” ve “yansıtıcı düşünme alanı olarak Sosyal Bilgiler” yaklaşımının bütünleştirilip kullanılması dikkati çekmektedir. Bu bağlamda 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Sosyal Bilimlerin bulgularından faydalanarak, düşünmeyi ön plana çıkaran bir anlayışla öğretimin ele alınması yaklaşımına bağlı olarak oluşturulmuştur

Şüphesiz programların etkililiği büyük ölçüde programın belirlenen amaçlarının, toplumun beklentilerine uygun olarak belirlenmesi ile doğru orantılıdır. Çünkü programın amaçları bireylere kazandırılmak istenen davranışları ifade eder. Çoğu zaman kazandırılmak istenen bu davranışlar toplumun beklentilerinin eğitimsel amaçlara dönüştürülmüş biçimidir. 2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programının amaçları 1998 ve daha önceki programlarda görülen ve davranışsal olarak ifade edilen amaçlardan farklıdır. 2004

programında yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda amaçlar “kazanımlar” biçiminde ifade edilmiştir (Yaşar, 2005: 337).

Öğrenme alanlarının içeriğini somutlaştıran, eski programlarda davranışsal amaçlar olarak ifade edilen “kazanım”, öğrenme süreci içinde, planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla öğrencinin kazanması beklenen bilgi, tutum ve değerlerdir. Kazanımların yapısı, yapılandırmacı eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Her bir kazanımın “beceri-bilgi-değer” içermesine çalışılmıştır. Davranışçı yaklaşımda, bilgi-beceri-değer ayrı kategoriler halinde ele alınmakta iken, yapılandırmacı yaklaşım, bunların her birini anlamlı bir bütün içine yerleştirmeyi temel almıştır. Bu bağlamda 2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı amaçlarını gerçekleştirmek için aşağıda verilen ilkelerden yola çıkmaktadır. Buna göre Sosyal Bilgiler Programı;

- ☐ Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.
- ☐ Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.
- ☐ Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.
- ☐ Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir.
- ☐ Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.
- ☐ Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.
- ☐ Öğrencilerin kendi örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.
- ☐ Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser.
- ☐ Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.
- ☐ Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.
- ☐ Her öğrenciye ulaşabilmek için öğretme-öğrenme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.

Programın değerlendirme boyutu ise, klasik ölçme-değerlendirme yöntemlerini de içermesinin yanı sıra, ağırlıklı olarak “süreç” değerlendirme anlayışı ile oluşturulmuştur. Program, değerlendirme ile sadece öğrenme ürünlerini değil öğrencilerin öğrenme süreçlerinin de izlenmesini ve gerektiğinde kullanılan ölçme etkinliklerinin değiştirilmesini öngörmektedir. 2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programında değerlendirme, öğrencilerin neyi bilmediklerinden çok neyi bildikleri ile ilgilenen bir süreçtir. Bu doğrultuda, programda Klâsik ölçme ve değerlendirmenin

yanında alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerini (anekdotlar, gözlem, görüşme, sözlü sunum, projeler, araştırma kağıtları, öğrenci ürün dosyası, performans değerlendirme, dereceleme ölçekleri ve tutum ölçekleri vb.) de teşvik ederek, değerlendirmeyi, öğrenmenin ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir.

1.6- Ders Kitaplarının Geçmişi

Ders kitabı, öğrenme ve öğretme araçlarının en eskisi, en çok bilineni ve en çok kullanılanıdır. En eski kitaplar Sümer tabletleridir. Asur kralları bu tabletleri bir araya getirerek kitaplık ve arşiv oluşturmuşlardır (Laborre, 1994: sf.12. akt. Aydın, 1997). Ders kitapları, öğrencilerin o dersin programında var olan konuları hakkında neler öğrenecekleri, öğretmenin ise neler öğreteceğini büyük oranda etkileyen kaynak niteliğindedir (Yalın,1996).

M.S. bin yüz elli yılında İspanya’da ilk kağıt yapım evinin kurulması ve kağıdın kullanılmasıyla kitapların yapımı kolaylaşmıştır. Batı dünyasında çocuklar için ilk ders kitabı IX. Yüzyılın başında sekiz yüz on üç yılında Mainz şehir meclisinin “çocuklara Katolik inançların ve Allah’ın sözleri öğretilmelidir.” Kararının alınmasından sonra yazılmıştır. Alınan bu karardan sonra ders kitapları eğitimin vazgeçilmez araçları olmuş (Çilenti,1996:118).

Türk eğitim tarihine bakıldığında ise en yaygın olarak kullanılan kitabın “Elifba Cüzü” olduğu görülecektir. Bu kitap dört- beş yaşındaki çocukların , on –on bir yaşına kadar devam ettikleri sıbyan mekteplerinde alfabe öğretmek amacıyla en eski ve yaygın kitaptır (Akyüz, 2005: 83).

1.7- Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Ders kitapları eğitim öğretim için vazgeçilmez materyallerdendir. Ders kitapları öğretim programında belirlenen ölçütler çerçevesinde yazılmak zorundadır. Ders kitaplarının ne tür bir içeriğe sahip olacağı ve bilgi ve değerlerin nasıl aktarılacağı öncelikle öğretim programı içinde belirlenir. Öğretim programında belirlenen hedeflerin gerçekleşmesinde öğretim araçlarının seçimi önemlidir. Öğretmenler, öğretimi planlarken en uygun öğretim araçlarını seçmeye çalışır. Aracın amaca uygun olması, kolay temin edilebilirliği, zaman ve maliyet açısından tasarruflu olması, değişik duyu organlarına yönelikliliği gibi pek çok faktör öğretmenlerin seçimini etkilemektedir.

Ders kitaplarının içeriği programın mantığını kavrayabilmemiz için oldukça önemlidir. Çünkü ders kitapları bu konuda söylenen sözlerin anlamı niteliğindedir (Özmen Ü.,2006:27).

Sosyal Bilimler temelli ders kitaplarına duyulan ilgi, tüm dünya coğrafyasında her zaman için diğer konu alanı ders kitaplarından çok daha ön planda tutulmuştur. Hayat bilgisi, Sosyal Bilgiler, Yurttaşlık Bilgileri, İnsan Hakları ders kitapları bu ilginin yoğunlaştığı öğretim materyalleridir. Ülkede yaşanan ve eğitim sürecinden geçen her bireyin temel bilgi, beceri, inanç, düşünüş ve değer yargısı örüntüsü bu ders kitapları tarafından şekillendiği için çeşitli toplum kesimleri, eğitim dünyası ve baskı grupları Sosyal Bilimler ilintili ders kitapları ile yakından ilgilenmektedir (Kabapınar, 2004: 318).

Yapılan araştırmalar, öğrencilerin sekizinci sınıfa kadar oluşturdukları algı ve tutumların, bu yaştan sonra değiştirmenin zor olduğunu göstermektedir. Bu nedenle okuldaki dersler ve uygulamalar öğrencilerin oluşacak değer yargıları üzerinde büyük etki yapacaktır. Başarılı bir Sosyal Bilgiler programı ve kitabı, hızla değişen bir toplum yapısı için gereken beceri ve tutumları kazandırmalıdır (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2001: 21).

Fen bilimleri alanında üretilen bilgiler, aksi ispat edilene kadar geçerli doğrulardır. Ancak Sosyal Bilimlerde araştırmacının duygu, düşünce, inanış, ideoloji ve değer yargısının araştırma sürecini ve sonuçlarını etkileme olasılığı Fen bilimlerine oranla daha yüksektir. Bu nedenle Sosyal Bilimler alanında yazılacak olan ders kitapları daha objektif olmalıdır.

Yaşam değişen ve gelişen bir dünya içinde sürüp gitmektedir. Bu nedenle, bugün için kabul edilebilecek bir düşüncenin, değer yargısının ya da bakış açısının zaman içerisinde nasıl bir değişme ve gelişme göstereceğini kestirebilmek oldukça zordur.

Mekan boyutundaki değişmelerle Sosyal Bilimlerdeki doğrunun adının konulması zorlaşmaktadır. Çünkü, aynı coğrafya üzerindeki farklı ülkeler, aynı ülke içerisindeki farklı semtler arasında yaşam biçimi, düşünüş, inanış, davranış, değer yargıları, dünyayı yorumlayışları ve yaşamın önceliklerini belirleyiş noktalarında farklılıklar vardır. Bütün bunlarla birlikte Sosyal Bilimlerin uğraşı olan insan ve toplumun gerçekliğine bir bütün olarak ulaşmak olanaksızlığı ve yapılacak araştırma sonuçlarının zaman içerisinde sosyo-ekonomik gelişmelerle değişebileceği düşünülürse, Sosyal Bilimlerdeki olgulara mutlak doğru edası ile yaklaşmak olanaksızdır. Bu nedenle oluşturulacak ders kitaplarında, olay ve olgularla ilgili tekil bakış açısı yerine farklı bakış açıları yorumları ve seçenekleri verilerek öğrencilerin kendi doğrusunu bulması sağlanmalıdır (Kabapınar, 2004: 320-321).

Aşağıda ders kitaplarının öğretimdeki yeri, ve iyi bir ders kitabının temel özellikleri açıklanmakta, sonrasında Sosyal Bilgiler ders kitabının öğretimdeki yeri, ve Sosyal Bilgiler ders

kitabının özelliklerine yer verilerek yeni Sosyal Bilgiler ders kitabının tanıtımı yapılmaktadır.

1.7.1. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri

Kitaplar, onlarsız sağır ve dilsiz olabileceğimiz çok güçlü araçlardır. Çünkü öğrencilerin, derste anlatılan bilgilerin doğruluğunu karşılaştırabilecekleri en önemli bilgi kaynağı ders kitaplarıdır. Bu nedenle ders kitapları öğrenci için bir zorunluluk değil, onun istekle ulaşacağı, bilme merakını gidereceği, uygulama isteği yaratan bir kaynak olmalıdır (Doyran, 1997: 37). Ders kitapları öğretme ve öğrenme sürecinde özellikle planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğrenebileceğini ve öğretmenlerin de neler öğreteceğini önemli ölçüde belirleyen kaynaklar olduğundan, öğretmen ve öğrencinin temel başvuru kaynağıdır. Ders kitapları hem formal hem de informal eğitim etkinliklerine yönelik kararlar üzerinde önemli etkilere sahip olduklarından okul programının gerçekleşmesinde önemli bir yere sahiptir (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2001:1).

Ders kitabı, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde her zaman önemli bir eğitim aracı olmuştur. Örneğin, Japonlardan bazıları, ders kitaplarını bir toprak parçası kadar değerli bulmuşlardır. Önceleri Japon öğretmenler, okulda derste iken deprem olduğunda, kurtarılması gereken öncelikler arasında kitapları da belirtmişlerdir. Günümüzde ise Japonlar, ders kitaplarını öğretim için temel kaynak olarak göstermektedirler. Tıpkı Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi. Amerika Birleşik Devletlerinde ders kitaplarının önemli bir yeri vardır. Shannon'un yaptığı bir araştırmaya göre, öğrenciler sınıfta zamanlarının yaklaşık yüzde 80'ini ders kitapları ve ders kitaplarıyla ilgili etkinliklere harcamaktadır. Diğer taraftan Türkiye'de de ders kitapları, temel bir bilgi kaynağı olup derslerde en çok kullanılan materyallerden birisidir (Semerci ,2004: 49-50).

Öğrenme öğretme süreçlerinin başarıyla gerçekleşmesi, eğitim ortamında konunun gerektirdiği her türlü öğenin yer almasına ve bunların yeri ve zamanı geldiğinde birbirini tamamlayacak biçimde kullanılmasına bağlıdır. Eğitim ortamı, öğrenme öğretme etkinliklerinde, konunun özelliğine göre etkileşimde bulunan araç gereç, tesis ve organizasyon öğelerinden oluşmaktadır. Araç gereçler ise eğitim ortamının kaynaklarını oluşturmaktadır. Ders kitabı da bunlardan biridir. Öğretim sürecinin üyesi olan öğretmen ve öğrenciyi istekli kılan ya da isteği azaltan çeşitli etmenler vardır. Ders kitapları da bunlardan biridir. Bu nedenle ders kitaplarının öğrenciye seslenen, onların gereksinimlerini göz önünde tutan ve öğretim ortamını olumlu etkileyen yönleri olmalıdır.

Dünya var olduğu günden bu güne kadar insanlar sürekli yeni bilgiler üretmektedirler. Üretilen bilgileri saklamanın en yaygın ve güvenilir yolu ise kitaplardır. Günümüzdeki eğitim uygulamalarında da önemli bir yer tutan kitap, yaygın olarak kullanılan önemli bir bilgi kaynağıdır (Keser, 2004: 261).

İlköğretimde istenilen değer ve davranışların kazandırılması, ilköğretimin genel amaçları doğrultusunda belirlenmiş ders programları yoluyla gerçekleşmektedir. Ders kitapları ise, “eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan öğretim materyalleridir” (Evin ve Kafadar, 2004: 294).

Ders kitaplarının sınıfta öğretmen ve yazı tahtasından sonra en çok kullanılan araç olmasının nedenlerinden biri, onların eğitim programına uygun hazırlanmasıdır. Kitaplarda, eğitim programındaki amaçlar, içerik, etkinlikler ve değerlendirme özelliklerine uygun olarak bilgiler sırayla yer alırlar. İkinci neden kitapların bir öğretim aracı olarak kullanılmasıdır (Şahin ve Yıldırım,1999: 47). Hatta 1991-1992 öğretim yılında ortaöğretim kurumlarında ders geçme kredi düzeni uygulamasına geçilirken, ders kitapları bazı derslerde program yerine kullanılmıştır. Bunun nedeni ise uygulamadan önce okul programlarında yer alan bazı derslerin program ve kitaplarının gecikmesidir. Benzer durum, ortaöğretim kurumlarında uygulanan ders geçme ve kredi düzeni uygulamasının 1995-1996 yılında kaldırılıp, sınıf geçme düzenine geçişe de yaşanmıştır. Bu rolüyle Türkiye’deki ders kitaplarının okul programlarının üstlendiği toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireyi geliştirme görevini yerine getirme bakımından büyük önem taşımaktadır (Kaya ,1999: 262-263).

Eğitimde kaliteyi artırmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığımız tarafından son birkaç yıldır yürütülen ilköğretim programlarını yenileme çalışmaları tamamlanmış ve 2005-2006 öğretim yılında uygulamaya konmuştur. Her bir derse ilişkin olarak hazırlanan yeni öğretim programı ile birlikte yeni ders kitapları da hazırlanmıştır. Yeni ders kitapları; ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı olmak üzere üç takım olarak hazırlanmıştır.

İlköğretim okulları ilk kademede okutulan yeni ders kitapları, yeni öğretim programları esas alınarak hazırlanmıştır. Hazırlanan yeni ders kitaplarının her birinin değerlendirilmesinin eğitim ve öğretim faaliyetlerinin etkili ve verimli bir şekilde yapılmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür (Mentiş, 2007: 520).

1.7.2. İyi Bir Ders Kitabının Temel Özellikleri

Ders kitaplarının iki işlevi vardır. Birincisi ders kitaplarının açık toplumsallaştırıcı işlevidir, bu işlev kültürel sürekliliği devam ettirmeye çalışır, ikincisi gizli işlevidir bu işlev ise kültürün tamamlayıcılarını iletir.

Ders kitapları, bir ders içinde kullanılan ve o dersin süreç içinde gelişmesinde, bilgi ve uygulamaya, yasama dönük açılımında rol oynayan temel araçlardır. Hazırlanışlarında ve düzenlenmelerindeki sürekli denetimlilik özelliği, olgunlaşma ve geliştirilme yolunda geçirdikleri süreçlerin çok sayıda olması, titiz ve özenli çalışma gerektirici nitelikleri yönünden emek ve işlevsel değeri yüksek, kalıcı birer ürün olma özelliğini taşırlar.

Ders kitabı ilgili olduğu programın ön gördüğü ders amaçlarının yazılı ve görsel unsurlar kullanılarak öğrenciye dolaysız bir biçimde kazandırılmasını amaçlayan temel eğitim materyalidir. Her ders ve sınıf için ayrı ayrı hazırlanır. Standartları ve seçimi ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenir (Özmen, 2006: 26).

Ders kitapları hazırlandıktan sonra alan uzmanı, editör, dil uzmanı, görsel tasarımcı, ölçme değerlendirme uzmanı, program geliştirme uzmanı, rehberlik veya gelişim uzmanlarından oluşan Talim Terbiye Kurulunca;

- ☐ İçerik,
- ☐ Dil, Anlatım ve Üslup,
- ☐ Öğrenme, Öğretme, ölçme ve değerlendirme
- ☐ Teknik, tasarım ve düzenleme, başlıkları altında incelenir.

Çağdaş dünyanın “iyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?” sorusuna verdiği cevap öğrenci merkezli, öğrencide sistemli bir şekilde belirli beceriler oluşturmayı amaçlayan, öğrencinin bireysel düşünce ve değer yargılarının özgürce oluşturmaya imkan tanıyacak özellikte olmalıdır. Bununla beraber, Sosyal Bilimlerle ilgili konularda da iyi bir ders kitabı, mutlak ve tek doğrudan uzak bir çoğulculuk, önyargıdan uzak bir objektiflik, farklı görüşlerin kaçınılmazlığını ve geçerliliğini ortaya koymalıdır (Kabapınar, 2004 : 33).

Ders kitaplarının çağa uygun ve etkili birer öğretici araç haline getirilebilmesi için aşağıda belirtilen özelliklere göre hazırlanmış olması gerekir. Genel olarak kitaplar, biçimsel özellikler, görsel özellikler, içerik, dil ve anlatım özellikleri ve alıştırmaya ve değerlendirme

özellikleri bakımından değerlendirilebilir.

Ders Kitabının Biçimsel Özellikleri: Ders kitabının biçimsel görünümü değerlendirilirken ölçütler geliştirilebilir ya da Milli Eğitim Bakanlığı kitap inceleme ile ilgili ölçütler kullanılabilir (Demirel, 2000: 40). Bu bölümde kitabın dış ve iç kapakları, fasikül(forma hacmi), yazı büyüklüğü (punto) ve iç düzen (içindekiler, kronoloji ve kaynakça sayfaları) ile ilgili bilgiler sunulmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının, 2434 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayınlanan

“Kitapların Hazırlanması ve İncelenmesi İle İlgili Esas ve Usuller”e göre ders kitaplarının ön kapak, kitap. sırtı, arka kapak ve iç kapak kısmında bulunması gereken özellikler şu biçimdedir:

a) Ön Kapak;

☐ Ön kapak Üzerinde aşağıda belirtilen bilgiler yer almalıdır;

Kitabın adı,

Kullanabileceği okul türü, sınıf veya dönemi (Program sayısı),

Yazarın, hazırlayanın, çevirenin adı veya amblemi,

Yayınevinin adı, kısa adı veya amblemi,

Dersin özelliğine uygun kapak düzeni,

b) Kitabın Sırtı;

☐ Dört veya daha fazla formadan meydana gelen kitaplara sırt verilir.

☐ Kitabın sırtında aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.

Kitabın adı (Kitabın ön kapağı ve yatay durumda iken sağa doğru ve okunabilecek şekilde düzenlenmiş olmalıdır),

Sınıf veya dönemi (Program sayısı),

Yazarın, hazırlayanın veya çevirenin adı,

Varsa yayınevinin adı, kısa adı veya amblemi,

Basıldığı yıl,

c) Arka Kapak;

☐ Arka kapak üzerinde aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.

Fiyatı (sağ alt köşede),

ISBN (sağ alt köşede fiyatın üzerinde yer alacak şekilde),

Basın evi veya firmanın adı, varsa tescilli markası, adresi,

Basıldığı yıl,

Baskı adedi,

Kitapların standart işaret ve numarası (TS 220),

d) İç Kapak;

☐ İç kapak üzerinde aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.

İç Kapak Ön Yüzü

☐ İç kapağın ön yüzünde üzerinde aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.

Kitabın adı,

Kullanabileceği okul türü, sınıf veya dönemi (Program sayısı),

Yazarın, hazırlayanın veya çevirenin adı ve soyadı,

Yayınevinin adı, adresi varsa amblemi,

Basıldığı yıl ve yeri,

Kitabın uygun bulunduğu dair Talim ve Terbiye Kurulu kararının Tarih ve sayısı,

İç Kapak Arka Yüzü

☐ İç kapağın arka yüzünde üzerinde aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.

Genel yayın seri dizi veya onayı, baskı sayısı,

Baskı adedi,

Yazar dışında katkısı bulunanların adı ve soyadı,

e) İkinci Yaprak ve Devamı;

☐ İkinci yaprak ve devamında aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.

Kitapların ikinci yaprak ön yüzüne gereksinim duyulması halinde öğrenciye hitap eden bir ön söz bulunabilir. Arka yüzü boş bırakılabilir.

☐ Üçünü yaprak ve devamında sırasıyla; (İlköğretim 4-8. sınıflar ile Çıraklık ve Ortaöğretim Kurumlarına ait kitaplarda);

Yaprağın ön yüzünde Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı (On kıta),

Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi (Yaprağın arka yüzünde),

Atatürk'ün resmi (Atatürk resminin alt kısmına, "Mustafa Kemal Atatürk" yazısı,

Yukarıda belirtilen özelliklere ek olarak ders kitaplarının hazırlanmasında, sınıflandırılma ve özellikleri, örnek alma, inceleme ile piyasaya sunumları konularında Türk Standartları Enstitüsünün TS 10220 numaralı standartlarına uyulması gerekmektedir.

Ders kitabını dıştan içe doğru değerlendirildiğinde göze çarpan ilk şey kitabın kapağı olmaktadır.

Kapak: Milli Eğitim Bakanlığının 2434 Sayılı Ders Kitapları Yönetmeliğinde kapak; kitaba ilişkin genel bilgilerin (kitabın adı, kullanılabileceği okul türü, sınıfı, yazarın ve yayının evinin adları vb.) bulunduğu, kitabın dış kabı biçiminde tanımlanmıştır.

İlköğretim çağı, çocukların bilgi ve estetik algılamalarının en önemli dönemlerinden biridir. Çocukların zeka gelişiminde güzel sanatların ve estetiğin rolü çok büyüktür. Bu nedenle kitap kapakları, çocuk ruhuna çok iyi hitap etmesini bilen grafik sanatçıları tarafından tasarlanmalıdır (Erkmen, 1996 : 37).

Fasikül: Ders kitaplarının bölümlerine verilen addır. TSE 10220 numaralı standardında, kitapların fasikülleri (forma hacmi) ile ilgili olarak şunları belirtmiştir:

- ☐ Kitaplar, formalı olarak yapılmalı, bir formada on altı sayfa olmalıdır,
- ☐ Formalar, birbirine tek dikiş (zımba teli) iplik dikişle bağlanmalıdır,
- ☐ Forma halinde hazırlanan kitaplarda forma, kapağa zımba teli ile tutturulmalıdır,
- ☐ Dört veya daha fazla formadan meydana gelen kitaplara sırt verilmelidir,
- ☐ Birden fazla formalı kitaplarda formalar kapağa, kapaktan elyaf koparmadan ayrılmayacak derecede sağlam olarak yapıştırılmalıdır,
- ☐ Formaların birleştirilmesinde altı kat olarak bükülmüş naylon veya iplik kullanılmalıdır,
- ☐ Formaların birleştirilmesinde zımba teli kullanıldığında, bir kitapta en az iki zımba teli bulunmalıdır.

Yazı Büyüklüğü ve Yazı Karakteri: Ders kitaplarının okunabilirliğini etkileyen Önemli etkenlerden biri yazı büyüklüğüdür.

Ders kitaplarındaki yazı büyüklüğü, öğretim basamağına göre farklılık göstermelidir. İlköğretimin birinci basamağındaki öğrenciler için yazıların büyük, ikinci basamağındaki öğrenciler içinse yazılar daha küçük olmalıdır (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı ,2001: 9).

TSE'nin 10220 numaralı standardına göre yazı büyüklüğü ile ilgili belirlenen standart şu şekildedir:

- ☐ 9-11 yaş için 12 punto,
- ☐ 12'den büyük olanlar için 10 punto büyüklüğünde harf kullanılabilir,
- ☐ Konuların aralarında paragraf boşluğu bulunmayan 100 mm'lik kısımda 22 satır

bulunmalıdır.

Ders kitabı için seçilen yazı büyüklüğünün dışında, ders kitaplarının okunabilirliğini artıran ya da azaltan diğer etkenler, kullanılan yazı karakteri ve yazı stilleridir. Metin içerisinde farklı yazı stillerinin kullanımı, içerikte vurgulanması gereken noktalarda yardımcı olmaktadır. Örneğin; koyu yazma, italik ve altını çizme gibi (Figen ve Şimşek , 2000: 216).

Kitabın İç Düzeni: Kitabın iç düzen bölümü ile ilgili olarak TSE'nin 10220 numaralı standardına göre belirttiği düzen şu şekildedir:

- ☐ İçindekiler (Ünite, konu, bölüm veya ders adı ile karşısına sayfa numaraları belirtilerek),
- ☐ Dersin özelliğine göre açıklanması gerekli kelime ve terimleri belirten alfabetik sözlük,
- ☐ Alfabetik indeks bölümü,
- ☐ Kaynakça,
- ☐ Bibliyografya,
- ☐ Kitabın sonunda en az bir yaprak boş bırakma,

Ders kitapları ancak okunabildiklerinde amaca hizmet edebilirler. Kitabın okunabilmesini etkileyen önemli etkenlerden biri de kenar boşluklarıdır. Kenar boşlukları şu şekilde tanımlanabilir: “Tüm bir sayfa göz önüne alındığında, yazılı bilgileri içermeyen, sayfa içeriğinin sunumu için ayrılmış bölümün dışında kalan alandır”. Kenar boşlukları için sayfanın en fazla yüzde ellisi kadar yer ayrılabilir. Bunun dışında sayfanın üst ve alt kenar boşluklarının en az on mm olması gerekmektedir. Ayrıca kitabın sol ve sağ kenar boşluklarının belirlenmesinde; öğrencilerin metnin kenarına not düşmesine olanak tanımak amacıyla, cilt payı dışında iki buçuk cm olarak belirlenmesi uygundur

Ders Kitabının Görsel Özellikleri: Eğitimde genellikle kültürün birikmiş içeriğini oluşturan sözel bilgilerin aktarılmasına önem verildiğinden, ders kitaplarının çoğu yazı ağırlıklıdır (Figen ve Şimşek, 2000: 211-214).Yazılı bilgilerle dolu olan ders kitapları, belli bir özel konu alanı ile ilgili amaç ve davranışları kazandırmak amacı ile hazırlandıklarından amaca uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle metinlerle birlikte yer alan harita, şekil, fotoğraf, kroki ve planlar okunabilir ve anlaşılır olmalıdır (Figen ve Şimşek, 2000: 48).

Milli Eğitim Bakanlığının, 2434 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan “Kitapların Hazırlanması ve İncelenmesi İle İlgili Esas ve Usuller”e göre kabul edilen görsel özellikler şu şekildedir.

- ☐Başlıklar, görsel tasarım ilkelerine uygun verilmelidir,
- ☐Öğretime yardımcı unsurlar, öğrencilerin gelişim basamaklarına ve konularına uygun olmalıdır,
- ☐Öğretime yardımcı unsurlar (bellek destekleyiciler) estetik yönden uygun, net ve temiz baskılı olmalıdır,
- ☐Varsa istatistiki veriler en son bilgileri yansıtılmalıdır,
- ☐Öğretime yardımcı unsurlar eğitim durumuna ilgi çekicilik getirmelidir,(Renklerde gerçekçilik, estetik, sayfa düzenleme, iyi algılama için büyüklük,ilişkisiz ayrıntılardan açınma),
- ☐Öğretim yaprakları düzenlenmelidir,
- ☐Her bir metin mantıksal bir bütünlük içerisinde düzenlenmelidir,
- ☐Bölüm uzunlukları işlenen konuların önemine uygun olmalıdır,
- ☐Yazı stili kolay okunabilir biçimde, süsten arınmış ve yalın olmalıdır,
- ☐İçindekiler listesi doğru ve yeterince ayrıntılı olmalıdır,
- ☐Resim, harita, grafik, vb. gerekli yerde kullanılmalıdır,
- ☐Resim, harita, fotoğraf vb. bulunduğu bölümün içeriğine uygun olmalıdır,
- ☐Resim, harita, Tablolar vb., doğru ve anlaşılır olmalıdır,
- ☐Resim, harita, fotoğrafın vb. başlığı ve alt yazıları açık ve doğru olmalıdır,
- ☐Resimlerde özellikle vurgulanması gereken elemanlara dikkat çekilmelidir,
- ☐Kitabın giriş bölümünde dersin önemine ilişkin açıklamalar yer alabilir (Neden bu dersi alıyoruz?, Bu kitabı ve dersin bize katkısı nedir?, Bu kitaptan nasıl yararlanacağız?).

Görsel özellikler somut kavramların aktarılmasında kolaylık sağladığından; yukarıda sıralanan özelliklerinin dışında, öğrencilerin dikkatini çekebilmesi için metin içine yerleştirildikleri alanlar da önemlidir. Ayrıca görsel özellikler, ilgili metinden ayrı ya da uzak bir yerde olduklarında, öğrencilerin onlara bakma olasılığı azalacak ya da yeterince bakamayacaklardır. Bu nedenle metinde ilgili görsel öğelere mutlaka gönderme yapılmalı; görsel öğelerin veriliş gerekçesi, numarası ve ayrıntılarının açıklaması yapılmalıdır (Figen ve

Şimşek, 2000: 221).

Ders Kitaplarının İçeriği: Ders kitabında yer alan konular bilimsel açıdan incelenmeli, bilimsel noktaların olmaması, programdaki amaçlara uygun bilgi ve becerilerin aktarılması önemlidir. Konular günlük yaşamla bağlantılı ve öğrenci düzeyine uygun olmalıdır (Demirel, 2000: 40). Örneğin tarihte olan bir olayın günümüzle bağı kurulmalı ve kitaplarda yeni bilgiler olmalıdır. Kitaptaki içerik öğrenme ilkeleriyle tutarlı olmalıdır. İçerik; basitten karmaşığa, somuttan soyuta, kolaydan zora doğru olmalıdır. Örneğin, bir Sosyal Bilgiler ders kitabı, şimdi ve gelecek, gelenekler, değerler, roller, gruplar için denge ile ilgili pozitif ve negatif özellikleri içeren olayların görünmesine izin vermelidir (Şahin ve Yıldırım, 1999: 47- 48).

Ders kitaplarının içeriği ile ilgili olarak kitapta olması gerekenler şu şekilde belirtilebilir:(Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2001: 16-17)

□ Ders kitabında yer alan etkinlikler farklı öğrenme stilleri olan çocuklara hitap etmelidir ve çocuğun yaşantılarına uygun olmalıdır,

□ Öğrenme etkinlikleri sürekli, tekrarlanır ve karmaşıklar olmalıdır,

□ Öğrenme etkinlikleri yatay ve dikey olarak diğer dersleri desteklemelidir,

□ Öğrenme etkinlikleri bütünlük taşımalıdır ve birden fazla davranışı gerçekleştirmeye hizmet etmeli, istenmeyen yan ürünler meydana gelmesini engeller özellikte olmalıdır,

□ Konunun sunuluşunda verilen ipuçları davranışı kazandırıcı özellikte olmalıdır, her Ünite ve konuların başında öğrencinin konuyu daha iyi anlamasını sağlayacak ön örgütleyicilere yer verilmelidir,

□ Her ünite veya konu, problemleri belirtilen, araştırma, inceleme ve gözlem yoluyla problemleri sıralama, gerekli deneyleri yapma, deneylerden sonuç çıkarma ve bu sonuçları kontrol ederek genelleme yapma şeklinde sıralanan bilimsel düşünme metodunu güçlendirecek şekilde işlenmelidir,

□ İçerik öğrencilerin akademik düzeyine, ilgi ve beklentilerine uygun bir biçimde düzenlenmelidir,

□ İçerikte öğrenmeyi kolaylaştırıcı örnekler verilmelidir,

□ Kitapta yer alan metinler görsel imgelerle desteklenmeli; okuyucunun dikkatini

çekmesi için önemli yerler koyu (bold) yazılarak veya çerçeve içine alınarak belirtilmelidir,

□ Ünitelerin uzunluğuna göre ya belli konuların sonunda ara özetler ya da ünitenin sonunda son özet yapılmalıdır. Özetler metnin ana ve yardımcı noktalarıyla uyumlu olmalıdır,

□ Gereksiz, önemsiz, amaçsız ve metne uygun olmayan içerik; yüzeysel, ön yargılı ve gözardı edilen bilgilere yer verilmelidir,

□ İçerik görsel ve teknik düzen yönünden ve dil özellikleri yönünden dikkatle incelenerek düzenlenmelidir,

□ Kitap, organize öğrenme materyali sağlama, öğrencide kalıcı öğrenme izleri geliştirme, tekrar olanağı verme, görsel öğrenme olanağı sağlama, öğretmene zaman ve enerji tasarrufu olanağı verme, öğrenmede devamlılık ve eğitim hizmetlerini yaygınlaştırma gibi yönlerden öğrenme-öğretme süreçlerine katkıda bulunmalıdır,

□ Ünitelerde proje konuları, gözlem, anket gibi etkinlikler olmalıdır,

□ Gerçek yaşam problemleri ve çözüm önerileri yer almalıdır (Örneğin, velilerin bir afiş çalışmasında bilgisayarlardan yararlanabilir),

□ Aile katılımını gerektirecek etkinlikler yer almalıdır,

□ Öğrenme etkinlikleri ve önerilen araştırmalar öğretmenden destek almadan öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir türde olmalıdır,

□ İçeriğin düzenleme biçimi öğrenciyi öğrenmede bağımsız olmaya özendirmelidir,

□ İçerik, gerektiğinde gazete gibi yayın organlarında çıkan haberlerle desteklenmelidir,

Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Özellikleri: Öğrenciye sunulan ders kitapları, okunaklılık, anlaşılabilirlik, ilgi çekicilik, okumayı kolaylaştırıcılık, araştırmaya sevk edicilik, öğrenmeyi ölçebilmesi ve mekanik standartlar gibi pek çok yönden nitelikli olması gerekir. Ancak, bir ders kitabının diğer yönlerden nitelikli olabilmesi için öncelikle okunaklı olması gerekmektedir (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2001: 20).

Ders kitapları, anadil bilincinin kazandırılması için doğru ve düzgün bir Türkçe ile yazılmalıdır. Yazarlar, yazılı anlatım sanatını en iyi şekilde kullanmalı ve Türkçe'nin zenginliklerini yabancı sözcüklerden arınmış, duru ve anlaşılır bir Türkçe kullanarak öğrenciye göstermelidirler. Yabancı sözcüklerin yanlarına parantez içinde Türkçe okunuşları yazılmalıdır (Demirel, 2000: 41). Ders kitaplarında kullanılacak öğrenci düzeyine

uygun olmalıdır.

Ders kitaplarında başarılı bir anlatım yapabilmek için yazılı anlatım öğeleri doğru kullanılmalıdır. Yazılı anlatım öğeleri: dil bilgisi kuralları, kelimeler, cümle, paragraf ve anlatım şekilleridir. Ders kitapları üretilmiş bilgileri aktarırken, yeni düşüncelerin oluşmasına zemin hazırlayarak, bilgi üretilmesine de kaynaklık edebilir. İletişim sürecinde ders kitabı, kaynağı; kitabın dili ve anlatımı da kanalı oluşturmaktadır (Kılıç ve Seven, 2005: 99-105).

İletişim kanalını oluştururken dikkat edilmesi gerekenler şunlardır:

- ☐ Yaşayan Türkçe; doğru, güzel ve etkili biçimde kullanılır.
- ☐ Türkçeleşmiş kelimeler, Türkçe'nin bir parçası olarak değerlendirilir.
- ☐ Türkçe'nin kullanımında Türk Dil Kurumunun son yayınladığı “Türkçe Sözlük” ve “İmla Kılavuzu” esas alınır.
- ☐ Metinlerde akıcılık, mantık bakımından tutarlılık ve anlam bütünlüğü aranır.
- ☐ Konular işlenirken doğru, açık, anlaşılır bir dil ve anlatım kullanılır.
- ☐ İlköğretimin ilk üç sınıfında, seviye üstü soyut kavramların kullanılmasından kaçınılır.
- ☐ Paragraf düzenleme kurallarına uyulur; paragraflar arasında anlam ve mantık ilişkisi bulunmasına dikkat edilir.
- ☐ Cümleler inşacı (konstrüktif) bir yaklaşımla (bilginin öğrencinin zihninde yapılandırılmasına yönelik olarak) kurulur.
- ☐ Cümle uzunlukları, sınıf seviyesine uygun olarak düzenlenir.
- ☐ Öğrencilerin, seviyelerine uygun yeni kelimeler öğrenmelerine fırsat veren zengin ve akıcı Türkçe'nin kullanılmasına özen gösterilir.
- ☐ Kelimeler, nüanslarına dikkat edilerek titizlikle seçilir.

Milli Eğitim Bakanlığının, 2434 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan

“Kitapların Hazırlanması ve İncelenmesi İle İlgili Esas ve Usuller”e göre ders kitapları dil ve anlatım açısından şu özelliklere sahip olmalıdır:

- ☐ Kitapta kullanılan dil ve anlatım, öğrencilerin gelişim basamakları ve kavrama düzeylerine uygun olmalıdır,
- ☐ Detaylı anlatımdan kaçınılmalıdır,
- ☐ Cümle uzunlukları standartlara uygun olmalıdır,
- ☐ Anlatım sade olmalıdır (Gereksiz kelimeler kullanılmadan yalın anlatım kullanılmalı, anlatım yanlış anlamaya meydan vermemelidir),

- ☐ Türkçe, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan doğru olarak kullanılmalıdır,
- ☐ Kelimeler nüanslara dikkat edilerek titizlikle seçilmelidir,
- ☐ Kitapta kullanılan dil akıcı, mantık dokusu ve fikir bütünlüğü içinde olmalıdır,
- ☐ Kullanılan kelimeler ve cümle yapıları öğrenci düzeyine uygun olmalıdır,
- ☐ Aynen yazılması gereken yabancı kelimeler ve özel isimler orijinal şekilde yazılmalı ve bunların okunuşları parantez içinde gösterilmelidir,
- Bölümler arası sürekliliği sağlayıcı bağlantılara yer verilmelidir,
- ☐ Türkçe yazım kurallarına uygun olmalıdır,
- ☐ Dolaylı anlatımdan kaçınılmalıdır,
- ☐ Konuya özgü sözcükler (terminoloji) kullanılmalıdır,
- ☐ Metinde verilmek istenen mesaj açık ve anlaşılır olmalıdır.

Ders Kitaplarının Alıştırma ve Değerlendirme Sorularına İlişkin Özellikleri: Ünite başlarında bulunan ünite hazırlık çalışmaları öğrencilerin hazır bulunuşluluk düzeylerine uygun olmalıdır. Hazırlık çalışmaları öğrencileri eleştirel düşünmeye, araştırma ve inceleme yapmaya yöneltmelidir. Ünite sonlarında bulunan değerlendirme soruları da öğrencilerin bilgi basamağı yanında kavrama ve uygulama basamağı gibi farklı davranışları ölçer özellikte olmalıdır (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2001: 18).

Milli Eğitim Bakanlığının, 2434 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayınlanan

“Kitapların Hazırlanması ve İncelenmesi İle İlgili Esas ve Usuller”e göre kitabın alıştırma ve değerlendirme bölümüne ilişkin özellikleri şu şekilde belirtilmiştir;

Ünitelerin başında bulunan hazırlık çalışmaları;

- Öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olmalıdır,
- Öğrencide ünite veya konuyu öğretmek için ilgi ve istek uyandırmalıdır,
- Öğrencinin bilgi ve beceri birikimine uygun olmalıdır,
- ☐ Öğrencilerin düzeylerine uygun araştırma, inceleme deney ve gözlemlere yer vermelidir,

Ünite veya konu sonlarındaki değerlendirme soruları;

- ☐ Alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme, deney ve gözlem yapmaya teşvik etmelidir,
- ☐ İlgili bölüm ve ünite ile ilgili sorular, öğrencilere kazandırılması amaçlanan bilgi, beceri, tutum ve davranışlar kazandırmaya teşvik etmelidir,
- ☐ Araştırma, inceleme, deney ve gözlem konularının öğrencilerin farklı ilgi düzeyleri ve çevreleri dikkate alınarak belirlenmelidir,

- Sorular öğrencilerin, kendi kendisini değerlendirmesine olanak sağlamalıdır,
- Alıştırma ve sorular çeşitlilik göstermelidir (Tablo doldurma, grafik okuma, harita tamamlama vb.),
- Alıştırmalar öğrenmeyi değerlendirmeye hizmet etmelidir. Alıştırma ve sorular öğrencinin kendi ilerlemesini ve başarısını araştırıp doğrulayabileceği biçimde hazırlanmalıdır (cevap anahtarı kitabın sonunda verilebilir).

1.7.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretimdeki Yeri

Sosyal Bilgiler dersinin temel amacı, Sosyal Bilimler alanındaki kavramsal ve bilimsel gelişmelerin eğitim süreci içinde ele alınarak bireyin toplum içinde gelişmesini yetiştirilmesini sağlamaktır (Dönmez, 2003: 32). Bu bakımdan Sosyal Bilgiler ilköğretim programında yer alan en kapsamlı ve en temel derslerden birisidir.

Okullarda Sosyal Bilgiler öğretiminden en üst düzeyde yararlanabilmek için etkili bir öğretimin gerçekleştirilmesi gerekir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için eğitim sisteminin temel girdilerinden olan, öğretme- öğrenme süreçlerinde yer alan araç gereçler arasında Sosyal Bilgiler ders kitabının önemli bir yeri vardır.

Sosyal Bilgilerin çocukların kişilik gelişimindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda öğrenme-öğretme süreçlerinde yer alan öğretim araçlarından Sosyal Bilgiler ders kitabı özel bir önem taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler ders kitabı, geçmiş, şimdi ve gelecek; gelenekler, değerler, roller, gruplar için denge ile ilgili pozitif ve negatif özellikleri içeren olayların görünmesini sağlar (Yanpar ve Yıldırım, 1999 : 48).

Öğrenci Sosyal Bilgiler ders kitabının içeriğindeki tarih konuları ile geçmişini, coğrafya konuları ile yaşadığı çevreyi, psikoloji konuları ile ihtiyaçlarını ve isteklerini, sosyoloji konuları ile yaşadığı topluma uyum sağlamayı, antropoloji konuları ile kültürün hayatını nasıl şekillendirdiğini siyaset bilimi konuları ile kendisinin diğerleri üzerinde ve diğerlerinin kendisi üzerinde yapabileceği etkiyi ekonomi konuları ile de ekonomik açıdan nasıl desteklediğini öğrenir (Safran ve Ata, 2003: 339).

1.7.4- Öğrenci çalışma kitabı

Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan kazanımlar ve açıklamalar doğrultusunda dersin öğrenilmesini kolaylaştıracak ve öğrencilerin yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olacak çeşitli örnek, alıştırma, işlenen ünitelerle ilgili internet adresleri, okuma kaynakları ve diğer etkinlikleri kapsayan basılı eser ile üniteleri görsel ve

işitsel yönden destekleyen CD, VCD, DVD gibi ek materyalleri kapsayan settir(Resmi Gazete, 2004 sayı:25405).

Öğrenci çalışma kitabında; programda yer alan kazanımlar doğrultusunda öğrencilere bilgi, beceri ve değer kazandırılmasında yardımcı olacak, öğrenmeyi pekiştirecek unsurlara yer verilir. Öğrenmeyi kolaylaştırmak amacıyla öğrencinin ilgisini çeken çeşitli örnekler bulunur. Konularla ilgili öğrenmeyi destekleyici ve günlük hayatla ilgisini kurabileceği çalışmalara ağırlık verilir. Dersin özelliğine göre her konu işlendikten sonra o konuda amaçlanan bilgi, beceri, değer ve tutumların kazandırılıp kazandırılmadığını ölçen çalışmalara ve değerlendirmelere yer verilir.

1.7.5- Öğretmen kılavuzu

Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan hedef ve açıklamalar doğrultusunda ders kitabının daha etkili kullanımını sağlayacak çeşitli örnek, alıştırma; işlenen ünitelerle ilgili internet adresleri, okuma kaynakları ve diğer etkinlikleri kapsayan, öğretmenlerin yararlanması için hazırlanan basılı eserlerdir (Resmi Gazete, 2004 sayı:25405). Öğretmen kılavuz kitabında; konuların işlenişinde ulaşılmak istenen kazanımlar belirtilir. Öğretim programlarında yer alan amaç ve açıklamalar doğrultusunda öğrencilere bilgi, beceri, değer, anlayış ve tutumların kazandırılmasında öğretmene yardımcı olacak ve öğrenmeyi kolaylaştıracak açıklayıcı bilgiler yer alır. Öğretmeyi ve öğrenmeyi kolaylaştırmak amacıyla ilgi çekici değişik örnek ve uygulamalar yer alır. Bilgi, beceri, tavır ve tutumlar ile değerlerin öğrencilere kazandırılabilmesi için kullanılacak araç-gereçle birlikte öğretim yöntem ve tekniklere yer verilir (Resmi Gazete, 1995: 22297).

II. BÖLÜM

2.1. Yöntem

Bu bölümde; yöntem, evren, örneklem, verilerin toplanması, veri toplama aracının uygulanışı, verilerin analizi üzerinde durulmuştur.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Verileri elde etmek için hazırlanan anket ile araştırmanın alt problemlerine cevaplar aranmıştır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 1998: 34).

2.3. Evren

Bu araştırmanın evrenini 15.05.2007-15.06.2007 tarihleri arasında, Konya Merkez ilçelerindeki ilköğretim okullarında birinci kademedeki görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır.

2.4. Örneklem

Bu araştırmada Konya ili merkez ilçelerinde bulunan Meram , Karatay ve Selçuklu ilçelerinden rasgele seçilen 32 ilköğretim okulu ile bu okullarda görevli 183 ; 4. ve 5. Sınıf öğretmenin Sosyal Bilgiler ders kitabına ait görüşleri incelenmiştir.

Tablo 1: Öğretmenlerin Kişisel Özellikleri

Değişkenler		f	%
Öğrenim durumu	1- 3 yıllık yüksek okul ve dengi	6	3,3
	2- Yüksek lisans	3	1,6
	3- Eğitim Fakültesi	116	63,4
	4 – Diğer	58	31,7
Hizmet	1- 1-5 yıl	7	3,8
	2 – 6- 10 yıl	53	29,0
	3 – 11-15 yıl	55	30,1
	4 – 16-20 yıl	43	23,5
	5 – 21 yıl ve üzeri	25	13,7
Cinsiyet	1 – bay	109	59,6
	2 - bayan	74	40,4

Öğretmenlere ait kişisel bilgilerin dağılımı Tablo 1 de sunulmuştur. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamı sınıf öğretmenidir. Öğretmenler Konya'nın Karatay, Meram ve Selçuklu ilçelerinde görev yapmaktadırlar. Öğrenim durumu bakımından öğretmenlerin % 63,4'ünün eğitim fakültesi mezunu , % 31,7 'sinin diğer , % 3,3'ünün üç yıllık yüksek okul ve dengi , % 1,6'sının ise yüksek lisans mezunu olduğunu görmekteyiz.

Öğretmenler görev yaptıkları hizmet yılı olarak incelendiğinde % 30.1'inin 11-15 yıl arasında , % 29'unun 6-10 yıl arasında , % 23.5'inin 16-20 yıl arasında , % 13.7'inin 21 yıl üzeri ve 3.7'inin 1-5 yıl arasında hizmet yılına sahip oldukları görülmektedir. Ankete katılan öğretmenlerin % 59,6'sının bay , % 40,4'ünün ise bayan oldukları görülmektedir.

2.5. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış anket formu kullanılmıştır.

Anket geliştirilirken;

1. Bu çalışma ile ilgili kaynaklar, araştırmalar ve benzeri veri toplama araçları taranmıştır.

2. Öncelikle ilköğretim okullarında görevli 20 öğretmen ile araştırma soruları ile ilgili ön görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede anketin düzeni ve maddelerin hangi başlıklar altında toplanabileceği konuları üzerinde durularak olası maddeler belirlenmiştir.

3. Yapılan çalışmalar sonucunda geliştirilen taslak niteliğindeki anket maddelerine son şeklinin verilmesi için uzman görüşüne başvurulmuştur.

4. Uzman görüşü sonucunda, ankete konulmasına karar verilen 55 maddenin, madde ifadelerinin açıklığına, birbiri ile ilgili maddelerin anlamlı bir grup oluşturmalarına dikkat edilmiştir.

5. Geliştirilen anket Mayıs-Haziran 2007 tarihleri arasında uygulanmıştır. Uygulamada verilen 183 anketin tamamı uygun olarak yanıtlanmıştır.

2.6. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Verilerin çözümlenmesinde SPSS for Windows paket programı uygulanmıştır. İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ilişkin değerlendirmelerini; kitabın biçimsel özelliklerini, görsel özelliklerini, bilimsel özelliklerini, dil ve anlatımla ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla cevapları tek tek ele alınmıştır. Ankette bulunan “hiç katılmıyorum” , “katılmıyorum” , “fikrim yok” , katılıyorum” , “tamamen katılıyorum” seçeneklerinin her birine verilen yanıtların frekans ve yüzde dağılımları alınarak bunlar tablolar halinde sunulmuştur.

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın alt problemleriyle ilgili bulgular sunulmuştur ve her alt problemle ilgili elde edilen bulgulara dayanılarak yorum yapılmıştır.

Birinci Alt Problemle İlgili Bulgular ve Yorumlar

Birinci alt problem: Öğretmenlerin kitabın biçimsel özellikleriyle ilgili görüşleri nelerdir?

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının genel özellikleriyle ilgili görüşler Tablo 2’de verilmiştir.

TABLO 2: Kitabın Biçimsel Özellikleri

İKİNCİ BÖLÜM KİTABIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%
1. Kitabın cildi sağlamdır.	27	14,8	57	31,1	12	6,6	75	41,0	12	6,6
2. Kullanılan kağıt kalitelidir.	1	,5	20	10,9	34	18,6	112	61,2	16	8,7
3. Kullanılan yazı karakterleri rahatlıkla okunuyor.	1	,5	12	6,6	21	11,5	120	65,6	29	15,8
4. Kullanılan punto sınıf düzeyine uygun.	2	1,1	9	4,9	16	8,7	127	69,4	29	15,8
5. Baskı net ve temiz.	2	1,1	23	12,6	29	15,8	109	59,6	20	10,9
6. Okuma parçaları resimlerle desteklenmiş.	2	1,1	9	4,9	16	8,7	127	69,4	29	15,8
7. Kullanılan fotoğraf ve resimler konu ile uyumludur.	1	,5	12	6,6	27	14,8	114	62,3	29	15,8
8. Sayfa düzeni konu bütünlüğünü sağlayacak biçimde yapılmış.	3	1,6	37	20,2	29	15,8	100	54,6	14	7,7
9. İçindekiler kısmı anlaşılır biçimde hazırlanmış.	3	1,6	10	5,5	22	12,0	134	73,2	14	7,7
10. Kitabın sözlüğü başka bir kaynağa gereksinim duymayacak zenginliktedir.	7	3,8	80	43,7	42	23,0	47	25,7	7	3,8
11. Kapak kartonu sağlam.	7	3,8	45	24,6	18	9,8	105	57,4	8	4,4
12. Kapak ilgi çekici öğelerle desteklenmiş.	4	2,2	55	30,1	56	30,6	60	32,8	8	4,4
13. Kaynakça bölümü yeterlidir.			43	23,5	33	18,0	101	55,2	6	3,3
14. Kitap düzeni içerikle örtüşmektedir.			30	16,4	39	21,3	108	59,0	6	3,3
15. Ön kapakta gerekli bilgiler verilmiştir.	2	1,1	36	19,7	43	23,5	96	52,5	6	3,3

Tablo 2’de Sosyal Bilgiler ders kitabının biçimsel özellikleriyle ilgili sorular öğretmenlere sorulmuştur. Kitabın cildi sağlam mı? Sorusuna 183 öğretmenin 75’i katılıyorum, 12’si ise kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kitabın cildinin sağlam olduğu söylenebilir.

“Kullanılan kâğıt kaliteli mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 112’si katılıyorum, 16’sı ise kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında ise kullanılan kâğıdın kaliteli olduğu söylenebilir.

“Kullanılan yazı karakterleri rahatlıkla okunuyor mu?” Sorusuna 183 öğretmenin 120’si katılıyorum, 16’sı ise kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kullanılan yazı karakterlerinin rahatlıkla öğrenciler tarafından okunduğu söylenebilir.

“Kullanılan punto sınıf seviyesine uygun mu?” Sorusuna 183 öğretmenin 127’si katılıyorum, 29’u kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kullanılan yazı puntosunun sınıf seviyesine uygun olduğu söylenebilir.

“Baskı net ve temiz mi?” sorusuna 183 öğretmenin 109’u katılıyorum, 20’si kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kitabın baskısının net ve temiz olduğu söylenebilir.

“Okuma parçaları resimlerle desteklenmiş mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 127’si katılıyorum, 29’u kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında okuma parçalarının resimlerle desteklendiği söylenebilir.

“Kullanılan fotoğraf ve resimler konu ile uyumlu mu?” Sorusuna 183 öğretmenin 114’ü katılıyorum, 29’u kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kullanılan fotoğraf ve resimlerin konu ile uyumlu olduğu söylenebilir.

“Sayfa düzeni konu bütünlüğünü sağlayacak biçimde yapılmış mı?” sorusuna 183 öğretmenin 100’ü katılıyorum, 14’ü kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında sayfa düzeninin konu bütünlüğünü sağlayacak biçimde yapıldığı söylenebilir.

“İçindekiler kısmı anlaşılır biçimde hazırlanmış mı?” Sorusuna 183 öğretmenin 134’ü katılıyorum, 14’ü kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında ise içindekiler kısmının anlaşılır biçimde hazırlandığı söylenebilir.

“Kitabın sözlüğü başka bir kaynağa gereksinim duymayacak zenginlikte mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 80’i katılmıyorum, 7’si kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kitabın sözlük kısmının yetersiz olduğu söylenebilir.

“Kapak kartonu sağlam mı?” Sorusuna 183 öğretmenin 105’i katılıyorum, 8’i kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kapak kartonunun sağlam olduğu söylenebilir.

“Kapak ilgi çekici öğelerle desteklenmiş mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 60’ı katılıyor, 8’i kesinlikle katılıyor cevabı vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kapak kısmının yeteri kadar ilgi çekici öğelerle desteklendiği söylenebilir.

“Kaynakça bölümü yeterli mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 101’i katılıyor, 6’sı kesinlikle katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kaynakça kısmının yeterli olduğu söylenebilir.

“Kitap düzeni içerikle örtüşüyor mu?” Sorusuna 183 öğretmenin 108’i katılıyor, 6’sı kesinlikle katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kitap düzeninin içerikle örtüştüğünü söyleyebiliriz.

“Ön kapakta gerekli bilgiler verilmiş mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 96’sı katılıyor, 6’sı kesinlikle katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında ön kapakta bulunan gerekli bilgilerin yeterli olduğu söylenebilir.

TABLO 3: Kitabın Görsel Özellikleri

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KİTAPIN GÖRSEL ÖZELLİKLERİ	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%
1. Görsel düzen, konuya uygunluk sağlamıştır.	1	0,5	25	13,7	30	16,4	117	63,9	10	5,5
2. Yeterli oranda görsel öğeye yer verilmiştir.	4	2,2	24	13,1	20	10,9	120	65,6	15	8,2
3. Algısal özelliklere uygun olarak düzenlenmiştir.	1	,5	28	15,3	40	21,9	107	58,5	7	3,8
4. Görsel düzen öğrencilerden olumlu psikolojik tepkiler alacak şekilde düzenlenmiştir.	1	,5	28	15,3	32	17,5	110	60,1	12	6,6
5. Görsel araçların altında gerekli açıklamalara yer verilmiştir.	1	,5	28	15,3	27	14,8	116	63,4	11	6,0
6. Sayfa düzenine dikkat edilmiştir.	2	1,1	26	14,2	24	13,1	123	67,2	8	4,4
7. Görsel düzen, öğrencilerin gelişim basamaklarına uygundur.	1	,5	28	15,3	39	21,3	104	56,8	11	6,0
8. Fotoğraf ve resimler estetiğe uygun, net ve temiz basılmıştır.	1	,5	26	14,2	26	14,2	26	14,2	16	8,7
9. Görsel araçlar amaca uygundur.	14	7,7	35	19,1	124	67,8	10	5,5	10	5,5
10. Konuyu açıklamak için yeterince görsel araç kullanılmıştır.	2	1,1	35	19,1	36	19,7	98	53,6	12	6,6
11. Görsel araçlar, öğrencilerin istedik zihinsel tepkilerini amaca uygun olarak yönlendiriyor.	2	1,1	32	17,5	38	20,8	104	56,8	7	3,8
12. Görsel araçlar, nitelik olarak konuyu açıklamakta yeterlidir.	1	,5	46	25,1	44	24,0	83	45,4	9	4,9

Tablo 3’de Sosyal Bilgiler ders kitabının görsel özellikleriyle ilgili sorular öğretmenlere sorulmuştur. Görsel düzen konuya uygunluk sağlamış mı? Sorusuna 183 öğretmenin 117’si katılıyorum, 10’u kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında görsel düzenin konuya uygun olduğu söylenebilir.

“Yeterli oranda görsel öğeye yer verilmiş mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 120’si katılıyorum, 15’i kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında görsel öğelere yeterli oranda yer verildiği söylenebilir.

“Algısal özelliklere uygun olarak düzenlenmiş mi?” sorusuna 183 öğretmenin 107’si katılıyorum, 7’si kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında Algısal özelliklere uygun olarak hazırlandığı söylenebilir.

“Görsel düzen öğrencilerden olumlu psikolojik tepkiler alacak şekilde düzenlenmiş mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 110’u katılıyorum, 12’si ise kesinlikle katılıyorum cevabını

vermiştir. Bu oranlara bakıldığında görsel düzenin olumlu psikolojik tepkiler verecek şekilde hazırlandığı söylenebilir.

“Görsel araçların altında gerekli açıklamalara yer verilmiş mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 116’sı katılıyorum, 11’i kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında görsel araçların altında gerekli açıklamalara yer verildiği söylenebilir.

“Sayfa düzenine dikkat edilmiş mi?” sorusuna 183 öğretmenin 123’ü katılıyorum, 8’i kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında sayfa düzenine dikkat edildiği söylenebilir.

“Görsel düzen öğrencilerin gelişim basamaklarına uygun mu?” Sorusuna 183 öğretmenin 104’ü katılıyorum, 11’i kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında görsel düzenin öğrencilerin gelişimine uygun olduğu söylenebilir.

“Fotoğraf ve resimler, estetiğe uygun net ve temiz basılmış mı?” sorusuna 183 öğretmenin 85’i katılıyorum, 34’ü kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında fotoğraf ve resimler, estetiğe uygun net ve temiz basıldığı söylenebilir.

“Görsel araçlar amaca uygun mu?” Sorusuna 183 öğretmenin 35’i katılmadığını, 14’ü kesinlikle katılmadığını söylemiştir. Bu oranlara bakıldığında görsel araçların amaca uygun olmadığını söyleyebiliriz.

“Konuyu açıklamak için yeterli araç kullanılmış mı?” Sorusuna 183 öğretmenin 98’i katılıyorum, 12’si kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında Konuyu açıklamak için yeterince görsel araç kullanıldığını söyleyebiliriz.

“Görsel araçlar, öğrencilerin istedik zihinsel tepkilerini amaca uygun olarak yönlendiriyor mu?” Sorusuna 183 öğretmenin 104’ü katılıyorum, 7’si kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında görsel araçlar, öğrencilerin istedik zihinsel tepkilerini amaca uygun olarak yönlendirdiğini söyleyebiliriz.

“Görsel araçlar, nitelik olarak konuyu açıklamakta yeterli mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 83’ü katılıyorum, 9’u kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında görsel araçlar, nitelik olarak konuyu açıklamakta yeterli olduğu söylenebilir.

TABLO 4: Bilimsel İçerik

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BİLİMSEL İÇERİK	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%
1. İçerik, Sosyal Bilgiler müfredatına uygundur.	6	3,3	30	16,4	19	10,4	122	66,7	6	3,3
2. Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseten metinlerin konmasına özen gösterilmiştir.	9	4,9	28	15,3	27	14,8	101	55,2	18	9,8
3. Ünitelerin başında genel bir tanıtım yapılmıştır.	3	1,6	29	15,8	15	8,2	122	66,7	14	7,7
4. Kitapta kullanılan kaynaklar günceldir.	5	2,7	13	7,1	29	15,8	122	66,7	14	7,7
5. Üniteler birbirini bütünlüyor.			40	21,9	38	20,8	91	49,7	14	7,7
6. Başlık ile alt başlıklar birbirleriyle uyumludur.	8	4,4	19	10,4	28	15,3	117	63,9	11	6,0
7. Üniteler güncel yaşamla ilgilidir.	4	2,2	14	7,7	32	17,5	116	63,4	17	9,3
8. Konular öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına hitap ediyor.	4	2,2	39	21,3	32	17,5	92	50,3	16	8,7
9. Ünite sayısı haftalık ve dönemlik ders saati sayısı ile orantılıdır.	3	1,6	35	19,1	24	13,1	102	55,7	19	10,4
10. İşlenecek konuyu destekler okuma parçaları vardır.			34	18,6	19	10,4	117	63,9	11	6,0
11. İçerik düzenlemede kronolojik sıra izlenmiştir.	8	4,4	20	10,9	34	18,6	113	61,7	8	4,4
12. İçerikte yer alan tarihi olgular somutlaştırılarak verilmiştir.	10	5,5	40	21,9	25	13,7	97	53,0	11	6,0
13. Konularda güncel yaşamdan yeterince örnekler verilmiştir.	7	3,8	25	13,7	33	18,0	107	58,5	11	6,0
14. Konularda neden-sonuç ilişkisi vardır.	8	4,4	39	21,3	27	14,8	98	53,6	11	6,0
15. Bilgiyi destekleyen yeterli örnekler verilmiştir.			44	24,0	32	17,5	94	51,4	7	3,8
16. Gereksiz bilgi ve ayrıntılar yoktur.	8	4,4	35	19,1	54	29,5	70	38,3	16	8,7

Tablo 4’de Sosyal Bilgiler ders kitabının bilimsel içeriğiyle ilgili sorular sorulmuştur. İçerik Sosyal Bilgiler ders kitabına uygun mu? Sorusuna 183 öğretmenin 122’si katılıyorum, 6’sı kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında içeriğin Sosyal Bilgiler müfredatına uygun olduğunu söyleyebiliriz.

“Atatürk ilke ve inkılâpları benimseten niteliklerin konmasına özen gösterilmiş mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 101’i katılıyorum, 18’i kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında ilke ve inkılâpları benimseten niteliklerin konmasına özen gösterilmiş olduğunu söyleyebiliriz.

“Ünitelerin başında genel bir tanıtım yapılmış mı?” Sorusuna 183 öğretmenin 122’si katılıyorum 14’ü kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında ünitelerin başında genel bir tanıtımın yapıldığını söyleyebiliriz.

“Kitapta kullanılan kaynaklar güncel mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 122’si katılıyorum, 14’ü kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kitapta kullanılan kaynakların güncel olduğu söylenebilir.

“Üniteler birbirini bütünlüyor mu?” sorusuna 183 öğretmenin 91’i katılıyorum, 14’ü kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında ünitelerin birbirini tamamladığını söyleyebiliriz.

“Başlıklar ile alt başlıklar birbiriyle uyumlu mu?” sorusuna 183 öğretmenin 117’si katılıyorum, 11’i kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında başlıklar ile alt başlıkların birbiriyle uyumlu olduğunu söyleyebiliriz.

“Üniteler güncel yaşamla ilgili mi?” sorusuna 183 öğretmenin 116’sı katılıyorum, 17’si kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında ünitelerin güncel yaşamla uyumlu olduğunu söyleyebiliriz.

“Konular öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına hitap ediyor mu?” sorusuna 183 öğretmenin 92’si katılıyorum 16’sı kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında konuların öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına hitap ettiğini söyleyebiliriz.

“Ünite sayısı haftalık ve dönemlik ders sayısı ile orantılı mı?” Sorusuna 183 öğretmenin 102’si katılıyorum, 19’u kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında ünite sayısının haftalık ve dönemlik ders sayısı ile orantılı olduğunu söyleyebiliriz.

“İşlenecek konuyu destekler okuma parçaları var mı?” Sorusuna 183 öğretmenin 117’si katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında işlenecek konuyu destekler okuma parçalarının olduğunu söylenebilir.

“İçerik düzenlemede kronolojik sıra izlenmiş mi?” Sorusuna 183 öğretmenin 113’ü katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında içerik düzenlemede kronolojik sıra izlenmiştir diyebiliriz.

“İçerikte yer alan tarihi olgular somutlaştırılarak verilmiş mi?” sorusuna 183 öğretmenin 97’si katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında içerikte yer alan tarihi olgular somutlaştırılarak verilmiştir diyebiliriz.

“Konularda güncel yaşamadan yeterince örnekler verilmiş mi?” sorusuna 183 öğretmenden 107’si katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında konularda güncel yaşamadan yeterince örnekler verilmiştir diyebiliriz.

“Konularda neden-sonuç ilişkisi var mı?” Sorusuna 183 öğretmenden 98’si katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında konularda neden-sonuç ilişkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

“Bilgiyi destekleyen yeterli örnekler verilmiş mi?” Sorusuna 183 öğretmenden 94’ü katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında bilgiyi destekleyen yeterli örneklerin verildiği söylenebilir.

“Gereksiz bilgi ve ayrıntılar yoktur?” Sorusuna 183 öğretmenden 70’i katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında gereksiz bilgi ve ayrıntının olmadığını söyleyebiliriz.

TABLO 5: Dil ve Anlatım

BEŞİNCİ BÖLÜM DİL VE ANLATIM	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%
1. Cümle ve paragraf uzunlukları öğrenci seviyesine uygundur.	7	3,8	27	14,8	21	11,5	114	62,3	14	7,7
2. Akıcı bir dil kullanılmıştır.	4	2,2	31	16,9	35	19,1	99	54,1	14	7,7
3. Cümle yapısı öğrenci düzeyine uygundur.			27	14,8	20	10,9	124	67,8	12	6,6
4. Soyut-somut kavramların kullanımında öğrenci düzeyi göz önünde bulundurulmuştur.	2	1,1	35	19,1	29	15,8	113	61,7	4	2,2
5. Konu alanına göre farklı anlatım şekilleri kullanılmıştır.	7	3,8	39	21,3	33	18,0	93	50,8	11	6,0
6. Kullanılan dil sınıf düzeyine uygundur.	2	1,1	20	10,9	23	12,6	125	68,3	13	7,1
7. Kitapta bilimsel bir üslup kullanılmıştır.	5	2,7	38	20,8	20	10,9	110	60,1	10	5,5
8. Okuma parçaları öğrenmeyi desteklemektedir.	6	3,3	27	14,8	23	12,6	117	63,9	10	5,5
9. Kullanılan noktalama işaretleri, sınıf seviyesine uygundur.	1	0,5	11	6,0	16	8,7	133	72,7	22	12,0
10. Türkçe olmayan kelimelere yer vermekten kaçınılmıştır.	4	2,2	27	14,8	26	14,2	99	54,1	27	14,8
11. Metindeki paragraflar arasındaki bağlantılar, açık bir şekilde kurulmuştur.			32	17,5	18	15,3	128	15,3	5	6,0
12. Cümleler herhangi bir anlatım bozukluğuna sebep olmayacak biçimde kurulmuştur.	2	1,1	24	13,1	23	12,6	117	63,9	17	9,3

Tablo 5 ‘te Sosyal Bilgiler ders kitabının dil ve anlatımıyla ilgili sorular sorulmuştur.

“Cümle ve paragraf uzunlukları öğrenci seviyesine uygun mu?” sorusuna 183 öğretmenden 114’ü uygundur cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında cümle ve paragraf uzunluklarının öğrenci seviyesine uygun olduğu söylenebilir.

“Akcı bir dil kullanılmış mı?” Sorusuna 183 öğretmenden 99’u katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında akıcı bir dilin kullanıldığı söylenebilir.

“Cümle yapısı öğrenci düzeyine uygun mu?” Sorusuna 183 öğretmenden 124’ü uygundur cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında cümle yapısının öğrenci düzeyine uygun olduğu söylenebilir.

“Soyut-somut kavramların kullanımında öğrenci düzeyi göz önünde bulundurulmuş mu?” Sorusuna 183 öğretmenin 113’ü katılıyorum cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında soyut-somut kavramların kullanımında öğrenci düzeyinin göz önünde bulundurulduğu söylenebilir.

“Konu alanına göre farklı anlatım şekilleri kullanılmış mı?” Sorusuna 183 öğretmenin 93’ü katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında konu alanına göre farklı anlatım şekillerinin kullanıldığı söylenebilir.

“Kullanılan dil sınıf düzeyine uygun mu?” Sorusuna 183 öğretmenin 125’i katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kullanılan dilin sınıf düzeyine uygun olduğu söylenebilir.

“Kitapta bilimsel bir üslup kullanılmış mı?” Sorusuna 183 öğretmenin 110’u katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kitapta bilimsel bir üslubun kullanıldığı söylenebilir.

Okuma parçaları öğrenmeyi desteklemekte mi? Sorusuna 183 öğretmenin 117’si katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında okuma parçalarının öğrenmeyi desteklediği söylenebilir.

“Kullanılan noktalama işaretleri, sınıf düzeyine uygun mu?” sorusuna 183 öğretmenin 133’ü katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında kullanılan noktalama işaretlerinin, sınıf düzeyine uygun olduğu söylenebilir.

“Türkçe olmayan kelimelere yer vermekten kaçınılmış mı?” Sorusuna 183 öğretmenin 99’u katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında Türkçe olmayan kelimelere yer vermekten kaçınıldığı söylenebilir.

“Metindeki paragraflar arasındaki bağlantılar, açık bir şekilde kurulmuş mu?” Sorusuna 183 öğretmenden 128’i katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında metindeki paragraflar arasındaki bağlantıların, açık bir şekilde kurulduğu söylenebilir.

“Cümleler herhangi bir anlatım bozukluğuna sebep olmayacak biçimde kurulmuş mu?” Sorusuna 183 öğretmenin 117’si katılıyor cevabını vermiştir. Bu oranlara bakıldığında cümlelerin herhangi bir anlatım bozukluğuna sebep olmayacak biçimde kurulduğu söylenebilir.

BÖLÜM IV – SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

1. 2004 yılında hazırlanan yeni sosyal bilgiler programı ve program içeriğine uygun olarak yenilenen sosyal bilgiler ders kitabına dair bilimsel içerik, dil ve anlatım, görsel düzen ve biçimsel özellikleri açısından öğretmen görüşlerinin neler olduğunun ortaya konulması amacıyla yapılan araştırmaya 183 öğretmen katılmıştır. Öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabına ait görüşlerini almak üzere anket uygulanmıştır.

2. Öğretmenlerin kişisel özelliklerine bakıldığında; % 63 gibi büyük bir çoğunluğunun eğitim fakültesi mezunu olduğunu, % 53'ünün 11-20 yıl arası hizmet süresine sahip olduklarını görmekteyiz. Ankete katılan öğretmenlerin yeteri düzeyde bilgiye ve deneyime sahip olduklarını söyleyebiliriz.

3. Kitabın biçimsel özelliklerine verilen cevaplar incelendiğinde; ankete katılan öğretmenlerin biçimsel özelliklerini beğendikleri fakat kitabın sözlük kısmının yetersiz olduğu görülmektedir.

4. Kitabın görsel özellikleri öğretmenler tarafından uygun bulunmakta fakat fotoğraf ve resimlerin net ve temiz basılmadığı görülmektedir.

5. Ankete katılan öğretmenlerin bilimsel içerik olarak ders kitaplarını beğendikleri görülmektedir.

6. Dil ve anlatım özellikleri öğretmenler tarafından uygun bulunmakta fakat metinler arasındaki bağlantının açık bir şekilde kurulamadığı görülmektedir.

4.2. Öneriler

1. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının hazırlanması aşamasında konu alanı uzmanları, ilkokul öğretmenleri, eğitim psikologu ve program geliştirmecilerle birlikte görsel-teknik tasarımcılar, ilköğretim müfettişleri, dilbilimciler görev almalıdır.

2. Ders kitapları ile ilgili araştırmalar üniversiteler ve Milli Eğitim Bakanlığı ile koordineli yapılmalıdır.

3. Eğitim-öğretimin vazgeçilmez araçlarından biri olan ders ve çalışma kitaplarının değerlendirilmesi ve daha etkili hale getirilebilmesinde kullanılabilecek önemli yollardan birisi de bu kitapların birincil kullanıcıları olan öğretmen görüşlerinin tespit edilmesidir. Bu tespitler yoluyla eğitim-öğretimde kullanılan araç-gereçlerin mevcut durumlarını değerlendirilebilecek

öğretmenlerin makul istekleri ve gerçek ihtiyaçları doğrultusunda yeni düzenlemeler yapılarak daha iyiye doğru yol alınabilecektir.

4. Ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı hazırlandıktan sonra uygulanacak pilot okullar seçilirken, sosyo-ekonomik açıdan farklılık gösteren çeşitli yerleşim bölgelerindeki okullarda uygulanmalı, yalnızca il merkezlerindeki okullarda uygulanmakla yetinilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2005). *Türk Eğitim Tarihi “M.Ö. 1000-M.S. 2004”*. Ankara: Pegem A Yayıncılık Ticaret Ltd Şti.
- Binbaşoğlu, C. (1994). *Okullarda Öğretim Sorunları*, Ankara: Eğit-Der Yayınları-1.
- Çilenti, K. (1996). *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*, Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Demirel, Ö. (2000). *Planlamadan Uygulamaya Öğretme Sanatı*, (II. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2002). “*Bir Öğretim Materyali Olarak Yaşam Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları: Bölüm2” Yaşam Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
- Doyran, E. Y. (1997). “*İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitaplarında Biçim-İçerik İlişkisi*”, Anadolu Sanat Dergisi, Sayı: 7
- Dönmez, C. (2003). *Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Erden, Münire (1996). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Erkmen N. (1996). “*Çağdaş Bir Ders Kitabı Nasıl Olmalıdır? Ders Kitabını Mükemmel Yapan Nitelikler*”, Türkiye’de ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları-Grundschullehrwerk in Der Türkei und in Deutschland. Ankara. Bizim Büro Basımevi.
- Ertürk, S. (1984). *Eğitimde “Program” Geliştirme*, Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Esen, Y. (2003). “*Okul Bilgisi ve Ders Kitapları*”. Ders Kitaplarında İnsan Hakları: İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- Evin, İ. ve Kafadar, O. (2004). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. Cilt:32, Sayı:2.
- Figen, Ü. ve Şimşek, A. (2000).“*Eğitim amaçlı Yazılı İletilerin Tasarımı*” Kurgu Dergisi,2000,Sayı:17
- Kabapınar, Y. (2004). *Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders*

- Kitapları*. C. ÖZTÜRK ve D. DİLEK (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd.
- Kaya, Z. (1999)“*Ders Kitaplarının Seçimi*”, 4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri 2-Eğitim Teknolojisi, Dil Eğitimi, Meslek Eğitimi ve Teknik Eğitim. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Keser, H. (2004). *İlköğretim 4. Sınıf Bilgisayar Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi*. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,2004, Cilt:2, Sayı:3.
- Kılıç, A. – SEVEN S. (2005). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık Ticaret Ltd Şti.
- Aydın, İ. (1997). *Kitabın Tarihi, Türkiye’de Ders Kitapları ve Tarih Ders Programı*. Ankara: Eğitim Sen. Yayınları.
- MEB (2005). *Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Mentiş Taş A.(2007)“Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı 17.
- Nas, Recep. (2000). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Ocak, G. – Beydoğan, H. Ö. (2005). *İlköğretim okulları 3. sınıf hayat bilgisi dersi içerik standartlarının öğretmen görüşlerine göre bazı değişkenler açısından yeterlilik düzeyi (standart belirleme-erzurum örneği)* : Milli Eğitim Dergisi, Sayı 165, Kış
- Özdemir, M. – Sönmez, S. (1997). *Öğretmen El Kitabı*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özmen, Ü. (2006). *Yeni Ders Kitapları Üzerine....* Eğitim, Zil ve Teneffüs Dergisi.
- Özkal, Neşe. (2000). *İşbirlikli Öğrenmenin Sosyal Bilgilere İlişkin Benlik Kavramı, Tutumlar ve Akademik Başarı Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, D. D. (2002). “*Bir Öğretim Materyali Olarak Yaşam Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları: Bölüm 3*” , *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları*: Editörler: Cemil Öztürk, Dursun Dilek, Ankara: Pegem A Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
- Resmi Gazete (05.04.2005 tarih ve 25777 sayılı (Tebliğler Dergisi Nisan, 2005/2571) Milli Eğitim Bakanlığı Ders kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği

- Resmi Gazete (17.03.2004 tarih ve 25405 sayılı). (Tebliğler Dergisi Nisan, 2004/2559) Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği
- Resmi Gazete (29.05.1995 tarih ve 22297 sayılı). Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği
- Safran, M. ve ATA B. (2003). *Öğrencilerin Tarih Metinlerinden Anlam Çıkarmalarına Yönelik Araştırmalara Bir Bakış*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Semerci, Ç. (2004). “İlköğretim Türkçe Ve Matematik Ders Kitaplarını Genel Değerlendirme Ölçeği”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs. Cilt: 28 No:1.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Klavuzu*, Ankara: Ertem Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat ve Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Klavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (1998). *Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri*, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Editör: Gürhan Can. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Şahin, T. ve Yıldırım, S.(1999). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kayabaşı, Y. (2001). “*Ders kitabı ve Eğitimdeki Önemi: Bölüm I*” *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Klavuzu*: Editör: Leyla Küçükahmet, Ankara : Nobel Yayın Dağıtım A.Ş
- Yalın, H. İ. (1996). *Ders Kitapları Tasarımı*. Milli Eğitim Dergisi, Sayı:132
- Yanpar, Y.,ve Yıldırım, S. (1999). *Öğretim Teknoloji ve Materyal Geliştirme*. Ankara Anı Yayıncılık.
- Yaşar, Ş. (2005). “*Sosyal Bilgiler Programı ve Öğretimi*”, *Eğitimde Yansımalar: VIII. Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu*, 14-16 Kasım 2005 Kayseri. Ankara: Sim Matbaası.

EKLER

İLKÖĞRETİM DÖRDÜNCÜ VE BEŞİNCİ SINIF ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

ANKET FORMU

Değerli Meslektaşım,

Bu anketin amacı, ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Anket 5 seçenekli maddelerden oluşmaktadır. Bu seçeneklerden size en uygun olanının altına (X) işaretini koyunuz.

Anketin sağlıklı bir sonuca ulaşması için hiçbir endişeye kapılmadan düşüncelerinizi yansıtacak biçimde yanıtlayınız. Vereceğiniz bilgiler kimseye açıklanmayacak, bilimsel bir araştırmada kullanılacaktır. Anketi yanıtlayarak araştırmaya sağlayacağınız değerli katkılar için şimdiden teşekkür ederim.

Bu anket İl Milli Eğitim Müdürlüğünün **30.05.2007** tarihli ve **21567** sayılı izni ile yapılmaktadır.

OKUL ADI:

Muzaffer AKBUĞA

SINIF :

Selçuk Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİSEL BİLGİLER

Bu bölüm, sizi tanıtan bölümlerle, değerlendireceğiniz ders kitabına ilişkin bilgileri içermektedir. Soruları yanıtlarken durumunuza uygun olan seçeneğin yanına (X) işareti koymanız yeterlidir.

1. En son bitirdiğiniz eğitim kurumu:

☐ Yüksek lisans

☐ 3 Yıllık yüksek okul

☐ Eğitim fakültesi

☐ Doktora

☐ Diğer (belirtiniz)

2. Hizmet süreniz:

☐ 1-5 yıl

☐ 6-10 yıl

☐ 11-15 yıl

☐ 16-20 yıl

☐ 21 yıl ve üzeri

3. Cinsiyetiniz:

☐ Bay

☐ Bayan

İKİNCİ BÖLÜM KİTABIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Kitabın cildi sağlamdır.					
2. Kullanılan kağıt kalitelidir.					
3. Kullanılan yazı karakterleri rahatlıkla okunuyor.					
4. Kullanılan punto sınıf düzeyine uygun.					
5. Baskı net ve temiz.					
6. Okuma parçaları resimlerle desteklenmiş.					
7. Kullanılan fotoğraf ve resimler konu ile uyumludur.					
8. Sayfa düzeni konu bütünlüğünü sağlayacak biçimde yapılmış.					
9. İçindekiler kısmı anlaşılır biçimde hazırlanmış.					
10. Kitabın sözlüğü başka bir kaynağa gereksinim duymayacak zenginliktedir.					
11. Kapak kartonu sağlam.					
12. Kapak ilgi çekici öğelerle desteklenmiş.					
13. Kaynakça bölümü yeterlidir.					
14. Kitap düzeni içerikle örtüşmektedir.					
15. Ön kapakta gerekli bilgiler verilmiştir.					

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KİTABIN GÖRSEL ÖZELLİKLERİ

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Görsel düzen, konuya uygunluk sağlamıştır.					
2. Yeterli oranda görsel öğeye yer verilmiştir.					
3. Algısal özelliklere uygun olarak düzenlenmiştir.					
4. Görsel düzen öğrencilerden olumlu psikolojik tepkiler alacak şekilde düzenlenmiştir.					
5. Görsel araçların altında gerekli açıklamalara yer verilmiştir.					
6. Sayfa düzenine dikkat edilmiştir.					
7. Görsel düzen, öğrencilerin gelişim basamaklarına uygundur.					
8. Fotoğraf ve resimler estetiğe uygun, net ve temiz basılmıştır.					
9. Görsel araçlar amaca uygundur.					
10. Konuyu açıklamak için yeterince görsel araç kullanılmıştır.					
11. Görsel araçlar öğrencilerin istedik zihinsel tepkilerini amaca uygun olarak yönlendiriyor.					
12. Görsel araçlar, nitelik olarak konuyu açıklamakta yeterlidir.					

BEŞİNCİ BÖLÜM DİL VE ANLATIM	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KİTABIN GÖRSEL ÖZELLİKLERİ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum

1. Cümle ve paragraf uzunlukları öğrenci seviyesine uygundur.					
2. Akıcı bir dil kullanılmıştır.					
3. Cümle yapısı öğrenci düzeyine uygundur.					
4. Soyut-somut kavramların kullanımışında öğrenci düzeyi göz önünde bulundurulmuştur.					
5. Konu alanına göre farklı anlatım şekilleri kullanılmıştır.					
6. Kullanılan dil sınıf düzeyine uygundur.					
7. Kitapta bilimsel bir üslup kullanılmıştır.					
8. Okuma parçaları öğrenmeyi desteklemektedir.					
9. Kullanılan noktalama işaretleri, sınıf seviyesine uygundur.					
10. Türkçe olmayan kelimelere yer vermekten kaçınılmıştır.					
11. Metindeki paragraflar arasındaki bağlantılar, açık bir şekilde kurulmuştur.					
12. Cümleler herhangi bir anlatım bozukluğuna sebep olmayacak biçimde kurulmuştur.					

ÖZGEÇMİŞ

20.12.1976'da Konya'nın Meram ilçesinde doğdu. Öğrenimini; Alparslan İlkokulu, Cumhuriyet Ortaokulu ve Meram Endüstri Meslek Lisesin de tamamladı.

1995 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünü kazandı ve 1999 yılında mezun oldu. Aynı yıl Karaman ili Bayır Köyünde sınıf öğretmeni olarak göreve başladı.

2002 yılında Konya ili Altınekin İlçesi Ahmet Yılmaz İlköğretim Okulunda göreve başladı. Halen Ahmet Yılmaz İlköğretim Okulunda sınıf öğretmeni olarak göreve devam etmektedir.

ADRES: Ahmet Yılmaz İlköğretim Okulu

42450 Altınekin – KONYA

Muzaffer AKBUĞA

T.C.
KONYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.42.00.19/

Konu : Araştırma izni

21567 30.04.2007

SELÇUK ÜNİVERSİTESİNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi : 09.04.2007 tarihli ve B.30.2.SEL.0.E1.00.00/360-3544 sayılı yazı

Enstitünüz İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Muzaffer AKBUGA'nın "İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Görüşleri (Konya Örneği)" konulu tez çalışmasını İlimiz genelindeki ilköğretim okullarında uygulamasında sakınca bulunmamaktadır.

Araştırmada Müdürlüğümüz tarafından onaylanarak gönderilen nüshalar kullanılacak ve sonucun CD ortamında iki nüsha olarak Müdürlüğümüze gönderilmesi gerekmektedir. Bilgilerinizi ve adı geçene tebliğini rica ederim.

Yusuf ÖZDEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

EKLER:

- 1- Anket Formu (5 Sayfa)
- 2- Taahhütname

Öğ. izl.
7.5.2007

